

MENORA

Glasilo Židovske općine Osijek

Broj 26, Osijek, travanj 2026. / Nisan/Iyar 5786.

ISSN 3102-3444

Izdavač: Židovska općina Osijek,
Stjepana Radića 13, 31000 Osijek
Tel/fax: 031 211 407
E-mail: info@zo-osijek.hr

Za izdavača: Damir Lajoš

ISSN 3102-3444

Urednica: Nives Beissmann

Urednički savjet: Damir Lajoš,
Željko i Sara Beissmann,
Ana Karlović

Tehnički urednik i priprema:
Nives Beissmann

Fotografije: Boris i Tomislav Lichtenthal, Nives
i Željko Beissmann, Marijeta Kvetek, organizatori
Šorašima, Dubravka Švob Štrac, Darko Fischer

Tisak: Čarobni tim d.o.o., Osijek

Časopis izlazi tri puta godišnje
Menora se izdaje financijskom potporom Savjeta za
nacionalne manjine RH

Vrhovni kantor IDF-a Shai Abramson i Hana Salaćanin, Havdala u sali Park, Novi Bečej

SADRŽAJ:

Riječ urednice, <i>Nives Beissmann</i>	4
Riječ predsjednika Židovske općine Osijek, <i>Damir Lajoš</i>	4
Aktivnosti ŽO Osijek.....	5
Proslava Sukota, <i>Boris Lichtenthal</i>	6
Suradnja Netaima i ŽO Osijek, <i>Nives Beissmann</i>	8
Kameni spoticanja u Donjem Miholjcu, <i>Biljana Majnik ex Papo</i>	9
Međunarodni dan sjećanja na žrtve Holokausta, <i>Damir Lajoš</i>	11
Bejihad – zajedno razvijamo kulturu sjećanja, <i>Jasna Jakopović</i>	12
Okrugli stol: Kako ljubiti Boga i čovjeka u suvremenom svijetu, <i>Damir Lajoš</i>	13
Proslava praznika Purima, <i>Aaron Horvat</i>	15
Šorašim 2006, <i>Miloš Ristović i Davor Salom</i>	16
Put od ropstva do slobode, <i>Andrej Kolarić</i>	18
Komemoracija za Jom Hašoa, <i>Anđelko Srđak</i>	19
Tradicionalno Šolet okupljanje, <i>Tanja Vuković</i>	20
Još dvoje Pravednika među narodima u Hrvatskoj, <i>Darko Fischer</i>	21
Izložba Židovska populacija u Hrvatskoj prije, za vrijeme i nakon Holokausta, <i>Dubravka Švob Štrac</i>	22
Izložba posjetila i OŠ Mladost Osijek, <i>Marijeta Kvetek i Jasna Jakopović</i>	24
Sjećanja hrvatskog branitelja, <i>Marijeta Kvetek</i>	25
Učenici Centra izvrsnosti za nacionalnu povijest posjetili ŽO Osijek, <i>Matija Lucić</i>	25
Mađarska krojačica, <i>Ana Lehocki-Samardžić</i>	26
We will dance again, <i>Damir Lajoš</i>	26
The Boy in the Woods, <i>Damir Lajoš</i>	27
Kada je Hitler ukrao ružičastog zeca, <i>Marko Majnik</i>	28
Razglednica, <i>Narcisa Potežica</i>	29
Ispričaj mi priču o Aleksi, <i>Siniša Bjedov</i>	31
KKL-JNF seminar u Izraelu, <i>Nives Beissmann</i>	35

Poštovane čitateljice i čitatelji,

pred vama je još jedan broj našeg časopisa, nadam se da će vas razveseliti i da ćete uživati u svemu onome što smo vam u njemu pripremili.

Tijekom proteklog razdoblja nije bilo tako puno aktivnosti kao što smo možda navikli, no ipak se događalo puno toga: proslavili smo sve naše praznike, obilježili smo važne datume iz tužne nam prošlosti, u Donjem Miholjcu postavili smo kamene spoticanja i sjetili se onih čiji su životi nepravedno prerano prekinuti, malo smo i putovali, sudjelovali na različitim seminarima te surađivali sa školama i raznim drugim organizacijama. Tekstove o tim aktivnostima možete pronaći na stranicama ovog broja Menore.

Drago mi je da su se pera prihvatili i neki novi autori. Zahvaljujući njima možete čitati o mnoštvu različitih stvari: Dubravka Švob Štrac piše o otvorenju izložbe *Židovska populacija u Hrvatskoj prije, za vrijeme i nakon Holokausta* u Muzeju grada Iloka, Narcisa Potežica predstavlja nam roman *Razglednica* autorice Anne Berest, Marko Majnik pruža nam osvrt na film *Kada je Hitler ukrao ružičastog zeca*, Ana Lehociki-Samardžić daje prikaz filma *Mađarska krojačica*, a Siniša Bjedov donosi nam potresnu, ali odličnu, autorsku priču o malenom dječaku Aleksi. O tradicionalnom obiteljskom seminaru *Šorašim* koji se odvijao na Zlatiboru piše nam zanimljivi dvojac: Miloš Ristović, član organizacijskog tima, i Davor Salom, sudionik i predavač na seminaru.

Osim svega navedenog, donosimo i prikaz dokumentarnog filma *We will dance again*, kao i igranog filma *Dječak u šumi*, kao i priču o putovanju u Izrael i jednom vrlo zanimljivom seminaru.

Do sljedećeg broja i nove prilike,

Nives Beissmann

Riječ predsjednika

Kako su zanimljiva vremena u kojima živimo! Ratovi traju, ali to nije ono što nas najviše brine. Antisemitizam se širi Europom, a važne figure hrvatske politike odlučile su mržnju prema Židovima učiniti ključnim stupom vlastite političke platforme. Strah nas može čak potaknuti da se „povučemo na rezervne položaje“ i ustvrdimo da smo Židovi, a ne Izraelci. Sam teško mogu zamisliti sramotniju odluku. Zamislimo na trenutak da je netko u jeku Domovinskog rata rekao da nema ništa protiv Hrvata, ali da ne bi trebali imati svoju državu i da bi bilo najbolje da napuste Hrvatsku i vrate se tamo odakle su došli (u Iran?). Kao dragovoljac stišćem zube od ljutnje na tu pomisao, dok kao Židov prepoznajem tu misao u riječima „progresivne“ ljevice kada smo mi Židovi u pitanju. Osobno vjerujem kako nisu do kraja promislili o svojim stavovima. Bilo gdje da leže razlozi današnjeg antisemitizma to nam ne govori kako da se mi prema njemu postavimo.

Židovi kroz povijest nisu bili progonjeni samo zbog vjerskih, nacionalnih ili ekonomskih razloga, već i zbog percepcije slabosti. Izrael je promijenio taj dojam; on je danas u ekonomskom, znanstvenom i vojnom smislu ozbiljan čimbenik na razini svijeta, daleko više nego bi to njegova veličina sugerirala. Izrael je nastao na teritoriju višestruko manjem od povijesnih granica, na mjestu gdje su Židovi sve vrijeme živjeli – nastao je na komadu neplodne pustinje bez nafte ili ruda vrijednih spomena.

A ipak u znanosti Izrael parira SAD-u i Europskoj uniji, vojno se može mjeriti sa zemljama preko deset puta većim od sebe, po standardu života je na razini zapadne Europe. I to sve dok efektivno uzdržava ultra religiozni dio stanovništva i dok je u ratnom stanju od osnutka, dok mu petinu stanovništva čine muslimani kod kojih žene često ne rade i ne obrazuju se, i dok stanovnicima Gaze (koji ga napadaju) plaća struju, vodu i sve iole kompleksnije medicinske potrebe.

Ja sam Židov i Hrvat, ponosan na svoju naciju i na svoju domovinu. Ali ponosan sam i na Izrael.

Vaš predsjednik,

Damir Lajoš

Aktivnosti ŽO Osijek od posljednjeg broja:

12. listopada	Proslava praznika Sukota u restoranu <i>Bakina kuća</i> u Tenji
16.-19. listopada	Sudjelovanje na seminaru <i>Mahar</i> u Budvi
7. prosinca	Prisustvovanje koncertu sastava <i>Israel Klezmer Orchestra</i> u Zagrebu u organizaciji izraelskog veleposlanstva
14. prosinca	Proslava praznika Hanuka u ZOO hotelu s delegacijom <i>Netaima</i> iz Izraela
20. siječnja	Postavljanje kamena spoticanja za Ljudevita i Margitu Kirschner, Mavru Ehrlicha, te Mladena i Zorka Polgara u Donjem Miholjcu
25.-27. siječnja	Sudjelovanje naše članice na edukativnom seminaru <i>Identity works</i> održanom u Budimpešti, u organizaciji <i>ANU</i> muzeja iz Tel Aviva
27. siječnja	Obilježavanje Međunarodnog dana sjećanja na žrtve Holokausta – polaganje vijenaca kod spomenika <i>Majka i dijete</i>
1. veljače	Proslava praznika Tu Bišvata u Nedjeljnoj školi s <i>Netaim</i> delegacijom iz Izraela
4. veljače	Sudjelovanje u programu <i>Bejihad (Zajedno)</i> , pripremljenom za obilježavanje Dana sjećanja na Holokaust u OŠ „Mladost“ Osijek, uz nastup plesne grupe <i>Haverim Shell Israel</i>
21. veljače	Sudjelovanje naših članica u edukaciji nastavnika u sklopu projekta <i>Fade In-a Putovanje u svijet drugih</i> , u Muzeju osobnih priča
26. veljače	Sudjelovanje na okruglom stolu s temom <i>Kako ljubiti Boga i čovjeka u suvremenom svijetu?</i> u organizaciji Ureda za biblijski pastoral Đakovačko-osječke nadbiskupije i Instituta za novu evangelizaciju <i>Sveti Ivan Pavao II.</i> , u prostorijama Vikarijata u Osijeku
1. ožujka	Proslava praznika Purima u restoranu <i>Stari mlin</i> u Dalju
5.-8. ožujka	Sudjelovanje na obiteljskom seminaru <i>Šorašim</i> na Zlatiboru
14. ožujka	Sudjelovanje na Danima makedonske kulture u restoranu <i>Corner</i>
22. ožujka	Redovna godišnja skupština naše Općine
12. travnja	Proslava praznika Pesaha u prostorijama naše Općine
14. travnja	Komemoracija i polaganje vijenaca za Jom Hašoa kod spomenika <i>Majka i dijete</i>
16.-19. travnja	Sudjelovanje na tradicionalnom druženju <i>Šolet</i> u Novom Bečeju i Novom Sadu

Proslava Sukota

Rabin Luciano Moše Prelević

Ovogodišnji blagdan Sukot proslavili smo u poznatom restoranu *Bakina kuća* u Tenji, koji se pokazao idealnim za ovu proslavu. U sklopu velikog dvorišta, uz dječje igralište, nalazi se drvena nastamba prekrivena lišćem i otvorena prema nebu, gotovo savršena suka. Naš rabin Luciano Moše Prelević održao je prigodan govor i molitve. Mašuci u šest smjerova lulavom, etrogom, grančicama mirte i vrbe nastavili smo običaje naših predaka. Svake godine naša draga prijateljica Honey Kessler Amado iz Los Angelesa šalje nam na poklon to vrijedno bilje kako bismo dostojanstveno proslavili Sukot. Ovim putem od srca joj zahvaljujemo. Ove godine, uz četrdesetak članova naše Općine, proslavi su prisustvovali i moji dragi prijatelji, članovi Evandeoske pentekostne crkve Osijek, Jasna i Krunoslav Ravlić.

Sukot je židovski blagdan koji traje tjedan dana, a slavi se pet dana nakon Jom Kipura. Sukot slavi sakupljanje žetve i obilježava čudesnu zaštitu koju je Bog pružio djeci Izraelovoj kada su napustili Egipat. Sukot slavimo boraveći u kolibi prekrivenoj lišćem, poznatoj kao suka.

Pred sukom

Prva dva dana blagdana (jedan dan u Izraelu) su Jom Tov, kada je rad zabranjen; svijeće se pale navečer, prije svečanih obroka izgovara se kiduš, a obroci uključuju halu umočenu u med. Međudani su kvazi blagdani, poznati kao Chol Hamoed. Posljednja dva dana su zaseban blagdan (jedan dan u Izraelu): Šemini Aceret i Simhat Tora.

Od svih židovskih blagdana, Sukot je jedini čijim datumom ne obilježavamo povijesni događaj. Tora ga naziva imenima: *Chag HaAsif* (Blagdan berbe ili žetve) i *Chag HaSukkot* (Blagdan sjenica), a svako od tih imena izražava razlog zašto se blagdan ovako naziva.

U Izraelu usjevi rastu zimi i spremni su za žetvu već u kasno proljeće. Neki od njih ostaju na polju da se suše nekoliko mjeseci i spremni su za žetvu tek u ranu jesen. Chag HaAsif je vrijeme izražavanja zahvalnosti za ovo obilje.

Naziv Chag HaSukkot sjeća nas na privremene nastambe koje je Bog napravio kako bi sklonio naše pretke na putu iz Egipta (neki kažu da se to odnosi na čudesne oblake slave koji su ih štitili od surovog

pustinjskog sunca, dok drugi kažu da se odnosi na šatore u kojima su boravili tijekom svog 40-godišnjeg putovanja kroz Sinajsku pustinju).

Sedam dana i noći u suki jedemo i smatramo je svojim domom. Smještena pod otvorenim nebom, suka se sastoji od najmanje tri zida i krova koji se prave od neobrađenog prirodnog bilja – obično bambusa, borovih ili palminih grana.

Cilj bi nam trebao biti da što više vremena provedemo u tako izgrađenoj suki, a najmanje što možemo učiniti je da tijekom Sukota sve obroke jedemo unutar suke – posebno svečane obroke prve dvije noći blagdana, kada u suki moramo pojesti barem komad kruha veličine masline ili mezonot (hrana na bazi žitarica). Neki ljudi čak i spavaju u suki.

Još jedan aspekt obilježavanja Sukota je korištenje četiri vrste darova: etroga (veliki citrus), lulava (palmine grančice), tri hadasima (grančice mirte) i dva aravota (grančice vrbe). Svaki dan praznika (osim Šabata) uzimamo arba minim (četiri vrste), izgovaramo blagoslov nad njima, spajamo ih i mašemo njima u svih šest smjerova: desno, lijevo, naprijed, gore, dolje i natrag. Mudraci Midraša kažu nam da četiri vrste predstavljaju različite osobnosti koje čine izraelsku zajednicu, čije unutarnje jedinstvo naglašavamo na Sukot.

U vrijeme svetog Hrama u Jeruzalemu, postojao je poseban režim po kojem su se žrtve prinosele na oltar. Prvog dana trebalo je žrtvovati najmanje 13 bikova, dva

ovna i 14 janjadi. Svaki dan broj bikova smanjivao se za jednog. Ukupno se trebalo donijeti 70 bikova, što odgovara 70 naroda svijeta.

Uz Pesah i Šavuot, Sukot je također jedan od *Šaloš Regalim*, tri godišnja hodočašća, kada bi svaki Židov (muškarac) trebao biti u Jeruzalemu. Svakih sedam godina, na Sukot, kralj bi naglas čitao Toru cijelom narodu – muškarcima, ženama i djeci. Ovo posebno okupljanje bilo je poznato kao *Hakhel* i događalo se u godini nakon Šmita.

Na Sukot Bog određuje koliko će kiše pasti te zime (tada je glavno kišno razdoblje u Izraelu). Dakle, dok je svaka žrtva u Hramu uključivala vino koje se prelijevalo preko oltara, na Sukot se voda također prelijevala preko oltara u posebnoj ceremoniji. Ovaj ritual izazivao je takvu radost

da se slavio glazbom, plesom i pjevanjem cijelu noć – ta se proslava nazivala *Simchat Beit Hasho'evah*.

Čak i danas, kada nema Hrama, uobičajeno je održavati noćne proslave koje uključuju pjevanje i ples (čak i živu glazbu tijekom srednjih dana blagdana). Ovaj blagdan je toliko radostan da ste u talmudsko doba, kada bi netko rekao riječ chag (blagdan), bez preciziranja o kojem se blagdanu radi, mogli znati da se misli na Sukot.

Tora nam kaže da nakon sedam dana Sukota trebamo slaviti i osmi dan. U dijaspori se ovaj osmi dan udvostručuje, što čini dva dana Jom Tova. Posljednjeg dana uobičajeno je zaključiti, a zatim odmah započeti novi, godišnji ciklus čitanja Tore, čineći taj dan Simchat Torom.

Iako osmi dan slijedi nakon Sukota, on je zapravo neovisan blagdan (više ne boravimo u suki). Židovi u dijaspori jedu u suki, ali bez izgovaranja pratećeg blagoslova (pojedinci jedu samo neke od svojih obroka u suki osmog dana, ali ne i devetog). Vrhunac ovog blagdana je bučno pjevanje i ples u sinagogi, dok se svici Tore nose u krugovima oko bime.

Do kraja Simchat Tore, iskusili smo duhovni vrtuljak, od svečane introspekcije Velikih blagdana do vrtoglave radosti Sukota i Simchat Tore. Nakon toga dolazi vrijeme da vrtuljak pretvorimo u lokomotivu, pazeći da nas inspiracija blagdan-skog razdoblja pokrene na veći rast, učenje i predanost u godini koja je pred nama.

Boris Lichtenthal

Proslava Sukota u Bakinoj kući

Suradnja Netaima i ŽO Osijek

S proslave Hanuke u restoranu ZOO hotela

Upoznavanje s *Netaimom* dogodilo se prije par godina, na manifestaciji Šolet koja se tradicionalno održava u Novom Sadu. Tada smo imali priliku upoznati predivnu i vedru Rahel Drumer Sheli, porijeklom iz Makedonije, koja već godinama živi u Izraelu te već dulje vrijeme radi za organizaciju *Netaim*. Suradnja se nakon toga pokrenula odlaskom naših predstavnica na *Netaim* konferenciju u Budimpeštu, što je rezultiralo daljnjim povezivanjem i zajedničkim djelovanjem.

Delegacija *Netaima* prvi puta posjetila je Osijek u vrijeme Hanuke. Sheli i još dvije djevojke stigle su iz Novog Sada gdje su s članovima tamošnje općine također proslavile Hanuku, a iz Osijeka su nastavile dalje put Zagreba. Bio je to dio njihove turneje po našim krajevima.

Osječka proslava Hanuke bila je organizirana u restoranu ZOO

hotela, čiju su salu djevojke predivno ukrasile prije dolaska ostalih gostiju, zapravo domaćina – članova naše Općine. Osmislile su veseli program u kojem su uživale podjednako i djeca i odrasli: bilo je tu pjesme i plesa, bojanja i kreativnog rada, zanimljivog kviza i pregršt zabave. Šteta što sve nije moglo trajati malo dulje, no naše su gošće morale na put. Možemo se složiti da je bilo kratko i slatko!

Drugi puta delegacija *Netaima* stigla nam je za Tu Bišvat kada su dvije djevojke, Shira i Ofri, došle polaznicima naše Nedjeljne škole uljepšati ovaj zanimljivi praznik. I opet se pjevalo, plesalo, igrale su se igrice i uživalo se u kreativnim radionicama. Djeca su se zabavila, a ujedno stekla uvid kako se u Izraelu proslavlja Tu Bišvat.

S početkom rata u Izraelu dolasci delegacija postali su potpuno neostvarivi. Nadamo se i molimo

za mir zbog svih pogođenim ratom, ali se nadamo da će se rat uskoro završiti i zbog toga da bi članovi svih naših općina mogli i i dalje uživati u prekrasnim programima koje nam priprema i donosi *Netaim*.

Nives Beissmann

Kameni spoticanja u Donjem Miholjcu

S postavljanja kamena spoticanja u Donjem Miholjcu

20. siječnja 2026. godine u Donjem Miholjcu postavljeni su kameni spoticanja (Stolperstein), kao podsjetnici na žrtve nacističkog režima. Postavljeni su na tri lokacije: u Kolodvorskoj ulici za sjećanje na Mavru Ehrlicha, na Trgu Ante Starčevića za dva brata, Zorka i Mladena Polgara, te kod Doma zdravlja za dr. Ljudevita Kirschnera i njegovu suprugu dr. Margitu Kirschner. Projekt je realiziran u organizaciji Centra za promicanje tolerancije i očuvanje sjećanja na Holokaust i Židovske općine Osijek, uz veliku potporu Grada Donjeg Miholjca.

Obilježavanje sjećanja na ovaj način, postavljanjem kamena spoticanja, pokrenuo je njemački umjetnik Gunter Demnig u Kolnu 1992. godine, a četiri godine kasnije prvi je postavljen u Berlinu. Danas se postavljaju diljem Europe. U Gundulićevoj ulici u Zagrebu postavljen

je 2020. godine kamen spoticanja u znak sjećanja na djevojčicu Leu Deutsch, a 20.9.2024. prisustvovali smo postavljanju kamena spoticanja u Osijeku, u znak sjećanja na Alfreda Fischera.

Počast žrtvama Holokausta i članovima njihovih obitelji odali su veleposlanik Države Izrael u Republici Hrvatskoj Gary Koren, gradonačelnik Donjeg Miholjca Dražen Trcović zajedno sa svojim suradnicima, predsjednik Židovske općine Osijek Damir Lajoš i predstavnici ŽO Osijek, predstavnici Centra za promicanje tolerancije i očuvanje sjećanja na Holokaust i predstavnici PP Donji Miholjac.

Posebnu ulogu u realizaciji projekta imala je Mirjana Bakić, rođena Ehrlich koja je, svojom upornošću i velikom željom da se to dogodi u njenom rodnom gradu, zaslužila posebnu pohvalu velepo-

slanika, Židovske općine Osijek i svih prisutnih.

Veleposlanik Izraela Gary Koren, gradonačelnik Donjeg Miholjca Dražen Trcović, predsjednik Židovske općine Osijek Damir Lajoš i članovi nastradalih obitelji, Boris Polgar i Mira Bakić, rođena Ehrlich, istaknuli su važnost postavljanja kamena spoticanja kako bi se potaklo razmišljanje o žrtvama Holokausta, da se ne izbriše sjećanje na njih i da se takve tragedije više nikad ne ponove.

Prije Drugog svjetskog rata u Donjem Miholjcu živjelo je oko 200 Židova koji su tijekom rata odvedeni u koncentracione logore gdje su gotovo svi ubijeni.

Damir Lajoš podsjetio je da su pripadnici židovske zajednice u prošlosti davali značajan doprinos u sredinama u kojima su živjeli, a kako nisu smjeli posjedovati zemlju uglavnom su se bavili trgovinom te bili liječnici i odvjetnici. On je kao primjer naveo liječnika Ljudevita Kirschnera i njegovu suprugu Margitu koja je bila stomatologinja – oni su odvedeni u Jasenovac odakle se nikad nisu vratili.

U Donji Miholjac Židovi su se doselili u 19. stoljeću; 1860. godine osnovana je prva sinagoga, dok je nova izgrađena 1923. i postojala je do 1941. godine. Poznate židovske obitelji prije Drugog svjetskog rata bile su: Kirschner, Kerschner, Ehrlich, Polgar, Glasner, Choen, Weiss, Freiling, Rosenberg, Schulhoff i Spitzer. Ljudevit Kirschner bio je liječnik, Glasner vlasnik tvornice za bojanje tkanina, obitelj

Polgar držala je banku. Hugo Ehrlich bio je arhitekt zaslužan za projektiranje mnogih zgrada u strogom centru Zagreba i pogubljen je u Auschwitzu. Braća Filip i Adolf Schlesinger kupili su imanje grofa Ladislava Mailatha i u njemu živjeli do 1941. godine; nakon toga su, vidjevši situaciju, pobjegli i raselili se po cijelom svijetu. Sin jednog od njih živi u Švicarskoj i svakih pet godina zajedno s djecom i unucima posjećuje Donji Miholjac.

Mirjana Bakić posljednja je preživjela članica obitelji Ehrlich, rođena je u Donjem Miholjcu u velikoj obitelji koja je nestala tijekom Holokausta. Njen otac i preci rođeni su u Mađarskoj. Njezina obitelj izgubila je 64 člana, a ostali članovi obitelji stradali su u Mađarskoj. Zahvalila je gradskim vlastima što su podržale postavljanje kamena spoticanja kako bi se očuvalo sjećanje na sve nestale i nastradale u Drugom svjetskom ratu.

Boris Polgar također je zahvalio svim prisutnima i svima

zaslužnima za realizaciju ovog projekta. Pročitao je emotivan govor ispred rodne kuće iz koje su članove njegove obitelji odvedeni u smrt. Mladen i Zorko Polgar su kao djeca od 9 i 13 godina odvedeni u Auschwitz gdje su ubijeni 1942. godine zajedno s majkom Ružom Glasner-Polgar, bakama i djedovima, a ostali članovi ubijeni su u Jasenovcu. Od cijele obitelji preživjeli su samo njegov otac Josip Polgar i ujak Dragutin Glasner.

Prije samog postavljanja Stolpersteina na već spomenutim lokacijama, okupili smo se u uredu gradonačelnika Donjeg Miholjca Dražena Trcovića gdje smo srdačno dočekani. Gradonačelnik i veleposlanik razmatrali su mogućnosti buduće suradnje Države Izrael i Republike Hrvatske, posebno iz područja poljoprivrede i navodnjavanja. Veleposlanik i predsjednik Židovske općine Osijek zahvalili su gradonačelniku na gostoprimstvu.

Nakon što smo obišli mjesta gdje su postavljeni kameni spoti-

canja otišli smo na zajednički ručak uz ugodan razgovor u jedan od restorana u Donjem Miholjcu.

Tog dana bilo je iznimno hladno i vjetrovito, ali smo s pijetetom obišli navedene lokacije, gdje smo stavili cvijeće pored svakog kamena spoticanja u nadi da se ovako nešto više nikada neće ponoviti.

Naročito emotivno su ova postavljanja kamena spoticanja doživjeli članovi nastradalih obitelji – Mirjana Bakić i Boris Polgar, a svoje emocije prenijeli su i na sve prisutne.

Osobno sam imala osjećaj da su Mirjana i Boris osjetili da su na ovaj način, zajedno s nama, ne samo prisjetili se svojih obitelji, nego da su učinili sve da ih se ne zaboravi. Razišli smo se s velikom nadom da se ništa slično više nikada neće dogoditi.

Biljana Majnik ex Papo

Gradonačelnik Donjeg Miholjca Dražen Trcović, predsjednik ŽO Osijek Damir Lajoš, veleposlanik Izraela Gary Koren i Mira Bakić

Kamen spoticanja za Mavru Ehrlicha

Međunarodni dan sjećanja na žrtve Holokausta

Kada je Drugi svjetski rat 1945. konačno završio, američka vojska detaljno je snimila logore smrti na području Njemačke i drugih europskih država. O logorima smrti se čulo, ali su stvarni razmjeri zločina bili nepoznati čak i u samoj Njemačkoj. Preživjeli logoraši isprva nisu pričali o svojim iskustvima. Oslobođene države, najčešće u sklopu suđenja kolaboracionistima sa svojih područja, provodile su istraživanja svaka na svom teritoriju. Nakon otkrivanja stravičnih razmjera ovih zločina, ustanovili su se datumi komemoracija za svaki od logora posebno, kako bi preživjeli članovi obitelji došli do informacija o svojim izgubljenim članovima i odali počast pobijenima.

Nakon stvaranja Države Izrael 1948. godine, preživjeli Holokausta se napokon osjećaju dovoljno slobodnima te počinju svjedočiti o teškim vremenima provedenim u logorima. 1951. godine uspostavlja se Jom Hašoa, a koristi se datum početka ustanka u Varšavskom getu. Kako je Jom Hašoa specifično vezan za Židove, Ujedinjeni narodi 2005. godine ustanovljuju novi datum za obilježavanje Holokausta, na dan oslobođenja logora Auschwitz. Ovaj datum nije vezan niti za jedan narod posebno, već se odnosi na sve žrtve logora.

Premda su u suštini nabrojana obilježavanja međusobno različita, ipak se sva odnose na logore iz razdoblja Drugog svjetskog rata. Ponekad se moglo činiti kako je tih datuma previše, no onda se 7. listopada dogodio napad Gaze na Izrael, koji je ponovno usmjerio

Komemoracija kod spomenika Majka i dijete u Parku Oskara Nemona

pozornost na suvremeni kontekst. Samo sada Židovi više nisu bili slabi i rastrkani kao gosti u tuđoj državi. Ovoga puta Židovi su bili u mogućnosti pružiti organizirani otpor i to su i učinili.

Ipak, Hamas, koji upravlja Gazom, imao je svoje "tajno oružje". Hamas je uzviknuo: „Genocid!“, što je potaknulo dio međunarodne zajednice da brzo reagira, pritom često zanemarujući tko je prvi napao, kao i činjenicu da u Izraelu žive Arapi, a da su jedini Židovi u Gazi taoci. U takvom kontekstu, Izrael je vrlo brzo bio osuđen.

Hamas je tada uzviknuo: „Ljudska prava Palestinaca!“, na što veliki dio nevladinog sektora zaboravlja kako u Gazi, pod upravom terorističke organizacije i pod šerijatskim zakonima, stanovnici, a osobito žene, nemaju baš puno ljud-

skih prava; zaboravlja i da je Izrael demokracija gdje baš sve društvene skupine imaju puna prava i počinje osuđivati Izrael.

Hamas je uzviknuo i: „Gaza je logor!“, na što progresivni studenti i medijske zvijezde zaboravljaju primijetiti granicu Gaze i Egipta pa hrle u prosvjede protiv Izraela.

Na sreću, Osijek je ostao pošteđen svih ovih novih oblika antisemitizma. I ne samo to – kod nas u Osijeku jasne i javne podrške Županije, gradova, dragovoljaca i brojnih drugih ne manjka. No bez obzira na očitu podršku, mi smo se svejedno okupili i ove godine i jasno rekli: Nikada više! Ovoga puta ne svojim sugrađanima, već samom UN-u koji je obilježavanje ovog datuma i pokrenuo.

Damir Lajoš

Bejihad – zajedno razvijamo kulturu sjećanja

Publika u dvorani OŠ "Mladost"

Šimun Kečkeš i zbor OŠ "Mladost"

Haverim Shell Israel

Već četvrtu godinu zaredom, sada već tradicionalno, u Osnovnoj školi „Mladost“, u osječkom naselju Sjenjak, prigodnim programom učenici i djelatnici škole prisjetili su se milijuna nevinih žrtava stradalih tijekom Holokausta. Ovogodišnji program, održan 4. veljače 2026., s ciljem razvijanja kulture sjećanja, tolerancije i međusobnog poštovanja, osmislila je i organizirala učiteljica Marijeta Kvetek, a održan je pod nazivom *Bejihad* (Zajedno). Uz učitelje i djelatnike škole program je okupio roditelje, članove Židovske općine Osijek, predsjednika udruge *Biti bolji* te brojne goste iz lokalne zajednice.

Svečanost je otvorena nastupom školskog zbora pod vodstvom učiteljice Glazbene kulture Ivane Adamček koji je emotivnom izvedbom *Pjesme mira* Anite Gergorić dirnuo sve nazočne. Nakon pozdravnog obraćanja ravnateljice Nikoline Mandić Gregić, grupa *Povijesnih istraživača*, koja je ujedno i vodila program *Bejihad*, predstavila je svoj prošlogodišnji rad.

Učenici istraživači su naveli da su u sklopu projekta *Osječka raz-*

glednica, a pod vodstvom učiteljice Jasne Jakopović, istraživali stare razglednice Osijeka s naglaskom na stare gradske motive od kojih neki više ne postoje, poput npr. osječke gornjogradske sinagoge iz 1869. godine. Prisutnim gostima su na prezentaciji pokazali vlastite razglednice izrađene tehnikom veza po papiru, kolaža i flomastera.

Naglašena je i važnost suradnje između škola i učitelja – učenici su tako predstavili prošlogodišnje ugošćivanje 27 učenika i dvije učiteljice iz židovske Osnovne škole Hugo Kon iz Zagreba. Uz ugodno druženje, svoje su goste tada povelili u edukativnu autorsku šetnju *Tragom Oscara Nemona*. Posjet su uskoro uzvratili, a tom prilikom su im njihovi zagrebački prijatelji pokazali svoju školu te ih učili brojati na hebrejskom jeziku. Posjet Zagrebu naši učenici iskoristili su za učenje i istraživanje – posjetili su mjesto spomen-ploče zagrebačke sinagoge u Praškoj ulici te istražili kamene spoticanja.

Istraživači su nadalje izvijestili da su međuškolsku suradnju još jednom potvrdili ugostivši putujuću

izložbu *Priča o dječaku*, koja je rad đakovačkih kolegica Mire Racić i Ines Jančula. Priča je ovo o đakovačkom dječaku Rubenu Franku tragično stradalom u Holokaustu sa svojih 16 godina. Suradnju su okrunili sudjelujući u postavljanju kamena spoticanja spomenutom dječaku, uz članove njegove obitelji iz Izraela i Nizozemske. Posjetivši Đakovo, učenici su obišli židovsko groblje i spomen-ploču na mjestu nekadašnjeg logora.

Predstavljen je i angažman *Povijesnih istraživača* u Mjesecu židovske kulture, kada su posjetili kino Urania i gledali dokumentarni film *Preživjela sam Holokaust*. Tijekom rujna u Mladosti je održan i Tjedan židovske kulture, u sklopu kojega je upriličen hommage hrvatskom židovskom skladatelju Alfiju Kabilju. Tada je, uz predavanje Darka Fischera i razne glazbene točke, sjećanje na Alfija uveličao i školski zbor izvevši jednu od najpoznatijih Alfijevih melodija *Neka cijeli ovaj svijet iz mjuzikla Jalta, Jalta*.

Osim međuškolske suradnje, voditelji istraživači su nas također

podsjetili koliko je vrijedno kada škola surađuje i s lokalnom zajednicom. Gostujući u našoj školi, predsjednik Židovske općine Osijek gospodin Damir Lajoš, ispričao je učenicima koliko je srčano branio svoj grad i domovinu kao pripadnik nacionalne manjine tijekom Domovinskog rata.

Uz spomenutu putujuću izložbu *Priča o dječaku*, naši istraživači govorili su o još jednom gostovanju u našoj školi; radi se o izložbi *Židovska populacija prije, za vrijeme i nakon Holokausta*, autorice Melite Švob, koja im je poslužila kao izvor za istraživačke zadatke u nastavi.

Program *Bejihad* obogatio je i umjetnik Vasilije Vranić, predsjednik udruge *Fantast*, koji je u krat-

kom izlaganju upoznao nazočne s obilježavanjem spomena na Židovku Otiliju Berger kroz organiziranje kulturne manifestacije Dani baranjskog Bauhauusa.

U glazbenom dijelu programa, osim već spomenute uvodne skladbe, bilo je još nekoliko zanimljivih točaka: učenik 6. b razreda, Šimun Kečkeš, inače član osječkog pjevačkog društva Lipa i sudionik pjevačkog natjecanja The Voice Kids Hrvatska, izveo je uspješnicu *Neka cijeli ovaj svijet*, kao solist u zbornskoj pratnji u pripjevu. Također smo imali prilike uživati i u zvucima klasične glazbe. Chopinovim valcerom u A molu predstavio se učenik 6. a razreda Šimun Leko. Program je završio zanimljivim plesnim koreografijama u izvedbi ple-

sne skupine Židovske općine Osijek *Haverim Shell Israel*. Publiku su počastili s dvije točke otplesavši Hora Haderu te veseli ples Heya, Heya.

Organizacijom ovakvog programa učenici su pokazali razumijevanje povijesnih činjenica, ali i zrelost u promišljanju o važnosti očuvanja sjećanja kako se takvi zločini nikada ne bi ponovili. Njihov trud i angažman potvrdili su koliko je važno učiti i razgovarati o ovoj temi.

Obilježavanjem Dana sjećanja na Holokaust naša je škola još jednom naglasila važnost obrazovanja za mir te njegovanje tolerancije i humanosti.

Jasna Jakopović

Okrugli stol u Vikarijatu

Sada već ozbiljno uhodani okrugli stol u organizaciji Ureda za biblijski pastoral Đakovačko-osječke nadbiskupije i Instituta za novu evangelizaciju sv. Ivan Pavao II i ove je godine upriličen pred brojnom zainteresiranom publikom. Ove godine sudjelovali su: Benaković Ivan, svećenik i bibličar s Katoličkog bogoslovnog fakulteta Đakovo, Đuranović Aleksandar, osječki paroh Srpske pravoslavne crkve, Kraljik Paljević Judita, predstojnica Instituta za kršćansku glazbu i bogoštovlje Evandeoskog teološkog fakulteta Osijek, imam osječki Senad Hevešević i naš rabin Luciano Moše Prelević. Okrugli stol ponovno je moderirao iskusni

Davor Vuković s Katoličkog bogoslovnog fakulteta Đakovo, a tema je ovoga puta bila *Kako ljubiti Boga i čovjeka u suvremenom svijetu*

Danas nije lako govoriti o ljubavi u univerzalnom smislu. Vremena su izazovna, čak i kada je riječ o okupljanju različitih religija pod jednim krovom. Međutim, mi u Osijeku očigledno ne dopuštamo svjetskim trendovima i negativnim vijestima da diktiraju pravac ili način našeg djelovanja. Kada se čini da je jako teško razgovarati o ljubavi prema Bogu i čovjeku u suvremenom svijetu, upravo tada je pravi trenutak za razgovor o tome i mi smo ga iskoristili.

Današnje društvo fokusirano je na prava pojedinca. Temeljna bi misao u ovom slučaju bila: „Ja imam pravo na ljubav“. Ukoliko želimo pozitivno djelovati, potražiti ćemo osobu u potrebi, najčešće iz neke od društveno marginaliziranih skupina, poput osobe s mentalnim poteškoćama, i pokušat ćemo toj osobi omogućiti ovo pravo – pravo na ljubav. Plemenitost takvog djelovanja je neupitna. No pročitamo li još jednom temeljnu misao uvidjet ćemo u njoj zrno sebičnosti jer spominje samo pravo primanja, ali ne i obvezu davanja ljubavi. Bog svoju ljubav prema čovjeku nikako ne uvjetuje i to je istina u svakoj od ovdje zastupljenih religija. Čovjek,

S okruglog stola: Kako ljubiti Boga i čovjeka u suvremenom svijetu

s druge strane, fokusiran samo na svoja prava i očekivanja, nerijetko propušta svoju ljubav dati. Ovaj društveni diskurs najbolje je opisala Judita Kraljik Paljević. Ona je u svom izlaganju odlično objasnila, ne samo obvezu čovjeka prema Bogu, već i konkretan način kako čovjek treba ispuniti ovu obvezu. Prazna izjava ljubavi koju ne prate konkretna djela nije dovoljna.

Rabi Prelević pojasnio je pojam ljubavi prema bližnjem svomu. Radi se o nesebičnom činu davanja. Ilustrirao je ovu postavku primjerom iz židovstva po kojemu je za Židova činjenje dobrih djela nežidovima na višem stupnju nego ljubav prema Židovima, jer nežidov onda nema obvezu prema tom Židovu.

Paroh Đuranović nam je ukazao na poteškoće kod pokazivanja ljubavi, podjednako i prema Bogu i prema čovjeku, te nas upozorio na činjenicu kako čovjek danas najviše

voli upravo sebe, a zanemaruje sve ostale aspekte ljubavi.

Možda najzanimljiviji sudionicima bio je osječki imam Senad Hevešević, koji je po prvi puta imao priliku sudjelovati na ovom okruglom stolu, i to baš iz razloga što ostali prisutni o stavovima islama na ovu temu najmanje znaju. Imam Hevešević dobro se snašao kao panelist – svim prisutnima približio je stav islama vezan uz temu ljubavi prema Bogu, kao i ljubavi prema ljudima.

Profesor Benaković odlično je razložio tipove ljubavi služeći se primjerom iz grčke kulture; povezao je taj primjer sa samim smislom teme i time jasno postavio okvir današnje ljubavi čovjeka prema Bogu i bližnjima, onakvoj kakva bi ona trebala biti. Kao teolog, dao je znanstvenu notu raspravi čime se završilo s uvodnim dijelom i prešlo na pitanja i raspravu iz publike.

U drugom dijelu okruglog stola su se kroz pitanja, dijeljenja osobnih iskustava i primjedbe uključivali sudionici iz publike i moderator je morao u jednom trenutku zaustaviti debatu kako ne bismo dočekali jutro. U svakom slučaju, svi smo stekli dojam kako je okrugli stol završio vrlo uspješno. I dalje sam stava kako je možda najveći uspjeh ovih okruglih stolova upravo to što oni nisu samo obični međureligijski dijalog već mjesto na kojem se pokreće i rasprava o temama bitnim za vjeru što je, moramo priznati, hvale vrijedan iskorak. Ako vjerski službenici različitih religija mogu prijateljski debatirati o temeljima vjere, kako onda bilo tko od nas, za bilo koju situaciju ili sukob u kojem se možda nađe, može tvrditi kako razgovor više nije moguć?

Damir Lajoš

Proslava praznika Purima

U nedjelju 2. ožujka 2026., uz prikladan ručak, u restoranu *Stari mlin* u Dalju, proslavljen je Purim. Nakon kratkog pozdrava predsjednika Damira Lajoša imali smo priliku uživati u maskiranju koje je komisija od tri člana vrlo pažljivo ocijenila – vidjeli smo meksikanca s velikim sombrero, živo zeleno svjetlo, pastu za zube koja hoda i još puno zabavnih i originalnih maski. U dječjoj kategoriji nagrade su osvojili kreativni Albert Lajoš kao Snajperist (1. mjesto), Marko Kolarić kao Robijaš (2. mjesto) i Nora Radičević kao Harry Potter (3. mjesto). U kategoriji odraslih nagrade su pripale Neurednoj sobi (Nives Beissmann), Calamity Jane (Božena Radoš) i izraelskom nogometašu Oskaru Gluchu (Boris Lichtenthal).

Proslavu Purima uvećao je rabin Luciano Moše Prelević koji nas je na početku svog govora upitao zašto se maskiramo kad slavimo Purim? Djeca su odgovorila “zato što je Estera morala skrivati svoj židovski identitet”. Rabin se složio s njima i rekao nam da je Purim povezan s blagdanom Jom Kipurom u smislu da slovo “k” ili kaf na hebrejskom znači „kao“. Drugim riječima, Dan Pomirenja je “kao Purim”. „Kako je Dan Pomirenja kao Purim?“, pitao je rabin. Veliki svećenik je imao zadaću pristupiti Svetinji nad Svetinjama jedanput godišnje da prinosi žrtvu za oprostjenje vlastitog grijeha i grijeha naroda. Božja prisutnost je bila skrivena dok se ne pojavi u određeni čas. Isto tako je knjiga Estere značajna u smislu da se Božje ime

ne pojavljuje ni jednom u cijeloj knjizi. B-g je skriven. Rabin nas je uputio da iako božje ime nije izravno napisano u tekstu, njegovo ime još uvijek stoji, ali je malo skriveno ako gledamo originalni tekst. To je upravo razlog maskiranja za Purim.

Rabin je napomenuo i koliko vina treba popiti na Purim – toliko da se ne razlikuje dobro od zla, dobrog Mordehaja od zlog Hamana, jer i dobro i zlo dolazi od Boga. Sve u svemu, Purim je blagdan gdje ljudi slave izbavljenje i spas, uz dobru hranu, zanimljive kostime, dobro društvo i jednu nezaboravnu priču.

Aaron Horvat

Pobjednici u dječjoj kategoriji

Pobjednici u kategoriji za odrasle

Harry Potter i Calamity Jane - unuka i baka

Mjesta susreta – Šorašim 2026.

Zlatibor je i ove godine bio domaćin seminara *Šorašim*, tradicionalnog skupa jevrejskih zajednica iz regiona, koji već 19 godina organizuje Jevrejska opština Beograd. Više od četiri stotine učesnika različitih generacija iz Srbije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Severne Makedonije, Crne Gore i Slovenije prisustvovalo je programu i aktivnostima seminara.

Ovogodišnja tema nosila je naziv *Mesta susreta* i bila je posvećena razmišljanju o prostorima i trenucima u kojima se ljudi susreću – sa drugima, sa zajednicom, ali i sa sopstvenim identitetom. Neki susreti traju kratko, neki dugo, ali svaki ostavlja trag i oblikuje naš lični i zajednički put. Tema nas poziva da se zamislimo nad tim kontaktnim tačkama i načinima na koje nas one

oblikuju, povezuju i usmeravaju. Kroz predavanja, radionice i razgovore otvorena su pitanja savremenih društvenih okolnosti, kulturnog nasleđa i izazova sa kojima se zajednice danas suočavaju, čime je stvoren okvir za razmenu različitih iskustava i perspektiva.

Program za odrasle učesnike obuhvatio je niz tematskih predavanja i diskusija. Ernest Hercog govorio je o političkom islamu u Evropi i njegovim implikacijama, dok je Dragana Stojanović predstavila razmišljanja o ličnom angažmanu i ulozi pojedinca u zajednici. Sonja Viličić predstavila je savremenu izraelsku poeziju. Davor Salom je u svom predavanju uveo nastanak cionističkog pokreta, ulogu organizacije *Keren Kajemet*, pošumljavanje Izraela, sa pričom o

šumama koje su Jevreji Jugoslavije posadili u znak sećanja na Kralja Petra I Karađorđevića i kralja Aleksandra Karađorđevića.

Uz edukativni deo, seminar je obuhvatio i cijeli niz različitih kulturnih i društvenih sadržaja. Učesnici su imali priliku da pogledaju legendarnu predstavu *Violinista na krovu* u režiji Stefana Sablića, kao i izložbu *Mazel Tov – jevrejska venčanja u Makedoniji između dva rata*, učestvuju u izraelskim plesovima koje je vodila Nives Beissmann, kao i u kulinarskim radionicama i prezentacijama programa Alija i Masa. Organizovan je i zanimljivi Sajam organizacija na kojem su predstavljene aktivnosti različitih jevrejskih institucija i inicijativa iz regiona, što je učesnicima omogućilo da se upoznaju sa njihovim

S radionice Krav Maga

S predavanja Davora Saloma

radom i mogućnostima saradnje.

Predavanje Dr Ivane Šošić Barac *Gde se, kako i zašto susrećemo: kako razrešiti transgeneracijsku traumu*, istraživalo je kako transgeneracijska trauma, zajednička svim Jevrejima, utiče na osećaj zajedništva i pripadanja. Dr Zorica Mršević održala je predavanje pod nazivom *Uloga Jevrejki u očuvanju judaizma*, dok je Isidora Jurjević predstavila *Otvoren razgovor o Izraelu*, uključivši u razgovor kroz interaktivnu radionicu, i sve prisutne.

U programu su bile zastupljene i sportske aktivnosti, među kojima i radionica izraelskog sistema samoodbrane *Krav Maga*, koji se fokusira na praktične tehnike za preživljavanje i neutralisanje napada u realnim situacijama. Vodila ju je Iva Rajević. Organizovan je i izlet u Višegrad, tokom kojeg su učesnici imali priliku da se upoznaju sa istorijom grada i njegovim značajem u širem kulturnom kontekstu.

Šabatna služba održana je u petak, dok je subota započela jutarnjom molitvom Šaharit.

Paralelno s programima za odrasle, seminar je bio prilagođen i deci i mladima. Program je organizovan kroz četiri uzrasne grupe: Alef, Bet, Gimel i Dalet, u okviru kojih su mladi učesnici učestvovali u kreativnim i edukativnim aktivnostima prilagođenim njihovom uzrastu. Kroz umetničke radionice, izradu društvenih igara inspirisanih izraelskim varijantama igre *Snakes and Ladders*, upoznavanje jevrejskih simbola i različite grupne aktivnosti, mladi su imali priliku da kroz saradnju i igru upoznaju elemente jevrejske kulture.

Jedan od upečatljivih delova seminara bio je i neformalni deo programa, uključujući razgovore između predavanja, večernja druženja i zabavne aktivnosti poput bilijara, kuglanja i kvizova, pružajući učesnicima priliku da izgrade

nova poznanstva i učvrste već postojeća prijateljstva.

Seminar je realizovan uz podršku i saradnju partnerskih organizacija: The Jewish Agency for Israel, Masa, Olam Aid, Haver Srbija i BBYO, kao i brojnih predavača i saradnika koji su svojim učešćem doprineli kvalitetu programa.

Seminar *Šorašim* i ove godine bio je mesto susreta generacija, gde su učesnici kroz razgovore, aktivnosti i zajedničke trenutke razmenjivali iskustva, znanje i tradiciju. Upravo ta međugeneracijska povezanost učinila je Šorašim sigurnim prostorom u kojem se neguje zajedništvo i osećaj pripadnosti.

Seminar je uspešno realizovan u svim segmentima, a Jevrejska opština Beograd se već sada raduje narednoj godini, s ciljem da program bude još bogatiji i sadržajniji, nudeći učesnicima nove prilike za susrete.

Miloš Ristović i Davor Salom

S izleta u Višegrad

S radionice izraelskog plesa

Put od ropstva do slobode

Proslava Pesaha u ŽO Osijek

U nedjelju 12. travnja u našoj smo zajednici, kroz bogat program Nedjeljne škole koji je okupio sve generacije, obilježili Pesah, blagdan slobode i sjećanja.

Program je započeo dojmljivom prezentacijom – naša draga Nives provela nas je kroz ključne trenutke židovske povijesti. Pratile smo čudesnu priču o Mojsijevu rođenju i košari na Nilu, dramatično izbjavljenje naroda iz Egipta kroz Crveno more, pa sve do dugih godina lutanja po pustinji. Vizualni prikazi i pripovijedanje približili su nam snagu vjere i ustrajnosti koja je bila potrebna na tom putu prema obećanoj zemlji.

Posebnu radost donijelo je sudjelovanje djece, koja su kroz zanimljivi interaktivni kviz *Priča o Mojsiju* pokazala zavidno znanje o biblijskim događajima. Najzbudljiviji dio za najmlađe bila je potraga za afikomanom, skrivenim macesom. Trka po prostorijama i dječji smijeh podsjetili su nas da se tradicija najbolje prenosi kroz igru i zajedništvo.

Nakon veselog dječjeg programa, uslijedilo je sadržajno rabino novo izlaganje. Rabin nam je približio duboku simboliku Pesaha, objasnivši važnost četiri čaše vina koje predstavljaju četiri Božja obećanja o izbjavljenju, te ulogu naj-

mlađeg člana obitelji koji postavlja čuvena četiri pitanja, započinjući tako obred sjećanja.

Proslavu smo priveli kraju zajedničkim nedjeljnim ručkom, uživajući u okusima koji tradiciju oživljavaju na stolu. Uz miris beskvasnog kruha i zajedničku molitvu, ovaj Pesah nas je podsjetio da sloboda nije samo povijesni događaj, već dar koji trebamo čuvati i cijeniti svaki dan.

Andrej Kolarić

Komemoracija za Jom Hašoa

U organizaciji Židovske općine Osijek, a u povodu obilježavanja Jom Hašoa, Dana sjećanja na žrtve Holokausta i junaštva židovskog naroda, u utorak 14. travnja 2026. održana je komemoracija u Parku Oskara Nemona.

Tom prigodom su kod spomenika *Majka i dijete* vijence položili Tihomir Florijančić, predsjednik Gradskog vijeća Grada Osijeka, dekan Pravnog fakulteta Tunjica Petrašević u ime Osječko-baranjske županije, izaslanici Grada Belišća, predstavnici Udruge hrvatskih stradalnika Domovinskog rata *Sveti Rok* te Mira Bakić i Ivanka Lajoš u ime Židovske općine Osijek.

Zbog spriječenosti našeg predsjednika Damira Lajoša, komemorativni skup pozdravila je dopredsjednica Karin Ratković, koja je tom prigodom naglasila značaj

Jom Hašoe, spomen dana kada se obilježava tuga, pijetet i sjećanje na šest milijuna Židova stradalih u Holokaustu, kao i značaj sjećanja na herojski otpor nacizmu tijekom ustanka Židova u Varšavskom getu (19. travnja – 16. svibnja 1943.).

Jom Hašoa od 1951. godine ima status državnog praznika Države Izrael. U Izraelu i židovskim zajednicama diljem svijeta toga dana održavaju se brojni komemorativni skupovi. Za razliku od Jom Hašoe, Generalna skupština Ujedinjenih naroda je 2005. godine usvojila Rezoluciju o obilježavanju Međunarodnog dana sjećanja na žrtve Holokausta. Za datum obilježavanja odabran je 27. siječnja, dan kada su postrojbe Crvene armije 1945. godine ušle u najveći nacistički logor smrti Auschwitz-Birkenau. Taj dan sjećanja uveden je prvenstveno

da bi se mladi naraštaji upoznali sa strahotama koje su Židovi, ali i drugi narodi, proživljavali tijekom Drugom svjetskog rata. Oba dana su simboli zajedničkog sjećanja i opomene cijelom čovječanstvu.

Holokaust je ispisao najmračnije i najsrमतnije stranice u ljudskoj povijesti. Na svima nama je trajni zadatak da se borimo protiv rasizma i bilo kojeg oblika diskriminacije, na osnovi etničke, vjerske ili bilo koje druge različitosti. Samo na taj način, upornom edukacijom i stalnim podsjećanjem, može se spriječiti da se ista slično ikada više ponovi!

Andelko Srđak

*Komemoracija kod spomenika *Majka i dijete* u Parku Oskara Nemona*

Tradicionalno Šolet okupljanje

Havdala u Novom Bečeju

Dosad sam riječ Šolet povezivala sa susretom u Novom Sadu, no ovogodišnji četverodnevni Šolet dao joj je novo značenje. Hotel *Tiski cvet* u Novom Bečeju ostat će nam svima duboko urezan u duši i srcu.

Za to je prije svega zaslužan vrhovni kantor IDF-a, vojni hazan i nadaleko poznato ime, Shai Abramson. Njegov glas odjekivao je u srcima svih nas koji smo imali priliku slušati ga i biti u njegovom društvu. Taj glas zvučao je još jače i ljepše uz pratnju mladog vojnika Orija, koji je svirajući na klavijaturama, dao posebnu notu njihovim predivnim nastupima. Njih su dvojica stvorili posebnu atmosferu. Ono što posebno krase Shaija, osim njegovog čarobnog glasa, je njegova jednostavnost, nonšalantnost, prirodnost i iskreni osmijeh, koji odaje da je jednako uživao s nama kao i mi s njim.

Sam doček Šabata u Novom Bečeju na Tisi u nama je izazvao posebno uzbuđenje. Slušati zajedno rabina Isaka Asiela i vrhovnog kantora Shaija Abramsona bila je velika čast za sve prisutne na molitvi. Šabatne svijeće imale su poseban

Mlade plesačice JO Novi Sad

plamen i svaka je nosila svoju tajnu.

Posebna čast za Šabat ukazana nam je dolaskom ambasadorke Izraela u Srbiji Avivit Bar-Ilan i njezinog supruga. Sve prisutne posebno je dirnula molitva za poginule 7. listopada koja je izazvala tužno sjećanje i suze u očima. Sve ovo pokazalo je čvrstu vezu Izraela, Srbije i drugih malih zajednica na Balkanu.

Mogu reći da je ovo bio zgodan trenutak da se sjetim svojih predaka, jer da nije bilo njih ni ja ne bih doživjela ovaj nezaboravan Šabat. Na to sam jako ponosna.

Za košer hranu za sve nas pobrinuo se SJOS pod palicom rabina Asiela. Sva čula su mi se probudila tih dana. Nije zaostajalo ni čulo okusa jer je osoblje sale *Park* bilo na najvišoj ljestvici svog zadatka. Njihova ljubaznost me mamila te nijedan obrok nisam preskočila. Hvala im na tome!

Organizatori su se potrudili i u program ubacili tri odlična predavanja. Sva tri su mi se svidjela, ali po mom mišljenju predavanje Dani-

jele Danon je bilo najinteresantnije, što se moglo vidjeti po reakciji svih prisutnih. Predavanje rabina Isaka Asiela, kao i ono koje je održala Rachel Levy Drummer, u našim krugovima poznatija kao Shelly, bila su jako korisna i zanimljiva. Inače, vesela i uvijek dobro raspoložena Shelly je zaslužna što smo imali priliku upoznati Shaija Abramsona, vrhovnog kantora IDF-a.

U sklopu programa u petak je organiziran izlet u Novo Miloševo, gdje smo imali priliku posjetiti čak dva muzeja: Zavičajni muzej *Kotarka* i muzej *Žeravica*. Muzeji su odlično osmišljeni te obiluju zanimljivim i autentičnim eksponatima. Proveli smo divan dan u Novom Miloševu.

U nedjelju smo odmah nakon doručka krenuli put Novog Sada, prema *Zlatnoj dvorani* na sajmu gdje se tradicionalno održava Šolet. Uz živu muziku i obavezan šolet, kupus salatu i štrudlu te prigodan program članova JONS-a, s prijateljima smo evocirali uspomene i stavili pečat na Šolet 2026. godine. Rastali smo se uz obećanje da se opet vidimo do godine na novom Šoletu.

Hvala predsjedniku JONS-a Ladislavu Trajeru i cijelom timu na dobroj organizaciji. Ako se mene pita, ne bih vas mijenjala. Hvala puno SJOS, hvala Shaiju i Oriju, veliko hvala našoj Shelly. Nadam se da ste svi uživali kao što sam ja. Kući sam se vratila puna utisaka, osjećala sam se sretnija i bogatija, srce mi je puno, a u ušima mi još odzvanja glas Shaija Abramsona.

Tanja Vuković

Još dvoje Pravednika među narodima

Potomci supružnika Vugrinec i veleposlanik Države Izrael Gary Koren

Memorijalni centar Jad Vašem iz Jeruzalema dodijelio je posthumno još jednu medalju Pravednika, i to bračnom paru Anđeli i Franji Vugrinec iz sela Županec nedaleko Ludbrega. Neumorni i svestrani povjesničar iz toga kraja, Milivoj Dretar, došao je do podataka o njihovom nadasve humanom, ali i opasnom pothvatu, kojim su za vrijeme Holokausta spasili dječaka Srečka Sternbergera. Milivoj Dretar već niz godina proučava povijest kraja oko Ludbrega, otkriva mnoge neobične sudbine Židova u tom kraju, o tome mnogo piše, posebno u časopisu Ha Kol koji izdaje Židovska općina Zagreb. Rezultat tog djelovanja je čak 11 Pravednika među narodima iz ludbreškog kraja.

U zlokobno doba Drugog svjetskog rata, vrijeme Holokausta i masovnog ubijanja Židova u svim od nacista pokorenim zemljama Europe, ustaški režim u zloglasnoj i zločinačkoj NDH nemilosrdno je

progonio i ubijao Židove već od travnja 1941. kada su ustaše došle na vlast nakon poraza i raspada Kraljevine Jugoslavije. Na sjeveru Hrvatske živio je znatan broj Židova, ne samo u većim mjestima, nego i po selima, gdje su se uspješno bavili najčešće trgovinom.

Takva je bila i obitelj Sternberger iz okolice Ludbrega, gradića s razmjerno velikom židovskom zajednicom. Obitelj Sternberger, otac Koloman, majka Olga (rođena Glück) i kćer Vlasta živjela je u selu Mali Bukovec. Kolomanova sestra Julie, udata Ljubičić, bila je u visokom stupnju trudnoće i bojala se za sudbinu svog nerođenog djeteta. Cijela obitelj Sternberger, tražeći slamku spasa, prešla je na katoličanstvo, prekrštavanjem u lokalnoj crkvi. Bio je to uobičajen postupak mnogih židovskih obitelji u to opasno vrijeme, no nažalost, to nikome uopće nije pomoglo. Obitelj Sternberger bila je u prijateljskim

vezama s obitelji Vugrinec jer je Franjo Vugrinec radio kod obitelji Sternberger. Julie Ljubičić, sestra Kolomana Sternbergera, rodila je zdravog sinčića Srečka. Prije no što je odvedena u logor Stara Gradiška, Julie je zamolila obitelji Vugrinec da prihvate novorođenče. Vugrinčevi su to bez oklijevanja prihvatili, iako je to za njih značilo smrtnu opasnost. Ustaše su nemilosrdno progonili sve one koji bi na bilo koji način pomagali Židovima. Cijela obitelj Sternberger iz Malog Bukovca stradala je u logorima, preživio je jedino mali Srečko, zahvaljujući humanosti, hrabrosti, odlučnosti i požrtvovnosti Franje i Anđele Vugrinec.

Uz određene poteškoće i opasnosti, obitelj Vugrinec dočekala je kraj rata. Srečko se osjećao članom obitelji, a kćer Franje i Anđele, Šteficu, smatrao je svojom starijom sestrom. Tek nekoliko godina kasnije, kada je Srečko već išao u školu, Franjo Vugrinec otkrio mu je njegovo stvarno porijeklo. Bilo je to za Srečka tužno i bolno saznanje, saznanje da su njegovi biološki roditelji stradali u Holokaustu.

Nekoliko godina iza toga Srečko je saznao da u Sjedinjenim državama živi njegov ujak. Srečko se, kada je napunio 18 godina, odlučio preseliti u Ameriku svom ujaku. Tamo je preuzeo ime Steven. Steven Srečko Sternberger živi i danas na Long Islandu u državi New York gdje je zasnovao obitelj te ima suprugu i troje djece: Michaela, Erika i Julie. U nekoliko navrata posjećivao je Hrvatsku i okolice Ludbrega gdje se rodio i odrastao.

Pri svakom posjetu izrazio bi zahvalnost obitelji svojih spasilaca, potomcima Anđele i Franje Vugrinec.

Pred nekoliko godina Steven je napisao pismo Jad Vašemu u kojem je opisao svoju sudbinu i način kako je spašen. Zamolio je memorijalni muzej, da njegovim spasiteljima dodijeli zasluženu medalju Pravednika među narodima. Ove godine to se i ostvarilo.

Svečanost dodjele medalje obavljena je u Ludbregu 30. rujna 2025. godine. U svečanoj dvorani dvorca Batthyany tom izuzetnom događaju prisustvovali su uz brojne goste i veleposlanik Države Izrael Gary Koren, gradonačelnik Ludbrega Dubravko Bilić, pred-

sjednik županijskog vijeća varaždinske županije Krunoslav Lukačić, povjesničar Milivoj Dretar i predsjednik Židovske općine Zagreb Ognjen Kraus te potomci Anđele i Franje Vugrinec. Iz Židovske općine Osijek svečanosti su bili prisutni Boris Lichenthal i Darko Fischer. Preko video veze prisutnima se obratio i sam Steven Srećko Sternberger te zahvalio Jad Vašemu i osobama iz Ludbrega, što se ostvarila njegova želja da njegovi spasitelji, Anđela i Franjo Vugrinec, makar posthumno, dobiju medalju Pravednika među narodima.

U izvrsno organiziranoj svečanosti koju su priredili vrijedni suradnici izraelskog veleposlan-

stva održano je nekoliko prigodnih govora. Posebno su ovoj svečanosti doprinijele glazbene točke koje su izveli učenici Glazbene škole Ludbreg. Grad Ludbreg ponovo je pokazao koliko zna cijeniti doprinos građana ovog grada i njegove okolice u spašavanju nevinih ljudi, koji su bili na meti nacističkih zločinaca u doba Holokausta.

Veleposlanik Izraela Gary Koren uručio je povelju i medalju Pravednika među narodima unuci Anđele i Franje Vugrinec, gospođi Božici Makar. Broj Pravednika u Ludbregu time se povećao s 11 na 13, dok ih u Hrvatskoj sada ima ukupno 139.

Darko Fischer

Izložba “Židovska populacija u Hrvatskoj prije, za vrijeme i nakon Holokausta”

U četvrtak, 20. studenoga 2025. godine u Muzeju grada Iloka svečano je otvorena izložba *Židovska populacija u Hrvatskoj prije, za vrijeme i nakon Holokausta*, autorice dr. sc. Melite Švob, izrađena u okviru projekta Istraživačkog i dokumentacijskog centra CENDO. Izložbu u multimedijskoj dvorani Nikole Iločkog na 2. katu prekrasnog dvorca Odescalchi u 17 h svečano je otvorila ravnateljica Muzeja grada Iloka, Marijana Jukić, mag. arh., nakon čega je izv. prof. dr. sc. Dubravka Švob Štrac ukratko predstavila samu izložbu, kao i njenu autoricu.

Nedavno preminula autorica izložbe, dr. sc. Melita Švob, Holo-

kaust je preživjela kao dijete sakrivajući se po okolnim selima pod tuđim imenom, dok su brojni članovi njene obitelji stradali. Dr. sc. Melita Švob bila je direktorica Istraživačkog i dokumentacijskog centra CENDO, predsjednica Udruge preživjelih Holokausta u Hrvatskoj i Unije židovskih žena Hrvatske, članica izvršnih odbora Svjetske federacije preživjelih Holokausta i njihovih potomaka, Europske udruge preživjelih Holokausta i Međunarodnog vijeća židovskih žena te članica Upravnog odbora organizacije Claims Conference. Izložba *Židovska populacija u Hrvatskoj prije, za vrijeme i nakon Holokausta* predstavlja završetak njene

životne misije: očuvanje sjećanja na žrtve Holokausta i židovsku baštinu te promicanje obrazovanja budućih generacija o Holokaustu u Hrvatskoj.

Na ukupno 9 plakata putujuće izložbe nalaze se prikazana tri perioda vezana uz Židovsku populaciju u Hrvatskoj. Prvi dio izložbe odnosi se na židovsku populaciju prije Drugog svjetskog rata i Holokausta te donosi podatke i vrijedne fotografije o naseljavanju Židova u Hrvatsku, životu zajednica i obitelji, sinagogama, školama, športskim društvima, organizacijama mladih i žena, domu za starije i slično. Drugi dio izložbe prikazuje židovsku populaciju u Hrvatskoj za vrijeme

Holokausta, od uvođenja rasnih zakona, postepenog gubitka prava i imovine Židova, do njihovih progona i deportacije u logore, s naglaskom na humanitarni rad židovske zajednice, solidarnost i pokret otpora u tim teškim vremenima Drugog svjetskog rata. Treći dio izložbe posvećen je razdoblju nakon Drugog svjetskog rata, golemim žrtvama i malobrojnim preživjelim Holokausta, iseljavanju Židova u Izrael, obnovi nekih židovskih općina u Hrvatskoj, vraćanju tradiciji i brojnim aktivnostima i sl.

Prekrasan Muzej grada Iloka odabran je kao mjesto ove izložbe radi velike i plodonosne židovske zajednice u Iloku koja je ovdje postojala još od 18 stoljeća, s čak dvije židovske općine, sinagogom, školom, knjižnicom, židovskim grobljem, ali i zbog žalosne sudbine koja ju je zadesila: Židovi iz Iloka odvedeni su u srpnju 1942.g. najprije u sabirni logor u Vinkovce, a zatim u kolovozu iste godine u Jasenovac i Auschwitz. Holokaust je preživjelo samo devetero Židova iz Iloka koji su emigrirali u novoutemeljeni Izrael.

Moderna povijest Iloka nerazdvojno je povezana uz židovsku zajednicu zbog njezinog velikog doprinosa gospodarstvu, trgovini i kulturi, i iako ona danas više ne postoji na području Iloka, sjećanje na nju i dalje živi. Muzej grada Iloka posjeduje bogatu građu koja je tematski vezana uz povijest Židova, a koja prikazuje ulogu židovskih trgovačkih i obrtničkih obitelji u jačanju građanstva, kao i djelovanje židovske vjerske zajednice u Iloku. Osim izvornih fotografija, baština iločkih Židova sačuvana je i u zbirci računa, memoranduma, iločkih novina i ostalih dokumenata i građe, kao što su povijesni dokumenti o Iločkom rabinatu, društvu Talmud, židovskom groblju, te mramorna ploča iz židovske sinagoge u Iloku, na čijem se mjestu danas nalazi ulična ploča s imenom Židovska ulica. U stalnom postavu muzeja zastupljena je i tema stradanja židovske zajednice u Iloku koja se na žalost nikada nije oporavila od pretrpljenih ljudskih gubitaka.

Kao i građa muzeja grada Iloka vezana uz povijest Židova, tako

i izložba *Židovska populacija u Hrvatskoj prije, za vrijeme i nakon Holokausta* svjedoči o značajnom doprinosu Židova društveno-kulturnom, gospodarskom i vjerskom životu u Hrvatskoj, koji je nakon njihovog stradanja u Holokaustu potrebno sačuvati od zaborava i prenijeti budućim generacijama. Izložba je bila otvorena do 12. prosinca 2025. godine.

Zahvalnost za organizaciju izložbe dugujemo svim Židovskim općinama u Hrvatskoj, te organizaciji Claims Conference i Savjetu za nacionalne manjine RH na kontinuiranoj potpori. Zahvaljujemo također svima koji su pomogli u prikupljanju i obradi ove dokumentacije, a posebice preživjelim Holokausta koji su donirali svoje vrijedne dokumente i fotografije, kao i Pravednicima među narodima (Righteous Among the Nations) koji su spašavali Židove tijekom Holokausta, pri tome riskirajući vlastite živote.

Dubravka Švob Štrac

Otvorenje izložbe u Muzeju grada Iloka

Izložba posjetila i OŠ „Mladost“

Izložba Židovska populacija u Hrvatskoj prije, za vrijeme i nakon Holokausta

U OŠ „Mladost“ Osijek u siječnju 2026., uoči Međunarodnog dana sjećanja na žrtve Holokausta, imali smo privilegiju ugostiti izložbu *Židovska populacija u Hrvatskoj prije, za vrijeme i nakon Holokausta*. Autorica izložbe je pokojna znanstvenica i povjesničarka Melita Švob, koja je preživjela Holokaust i doživjela 94 godine života.

Suradnja koja je omogućila ugošćivanje izložbe uspostavljena je s Melitinom kćerkom, Dubravkom Švob Štrac, 17. prosinca 2025. na seminaru ŠOA Akademije u Židovskoj općini Zagreb. Seminar je predstavio postojeće edukacije o sprečavanju antisemitizma te je kroz predavanja, radionice i film razvijao kritičko promišljanje o okolnostima koje su dovele do Holokausta, kako na razini donošenja odluka u Njemačkoj, tako i na razini njihove

provedbe, uključujući i Hrvatsku. U pauzi programa mogla se razgledati spomenuta izložba, čija je vrijednost bila očita. Gospođa Dubravka bila je vrlo susretljiva i zainteresirana za suradnju na organizaciji gostovanja izložbe u našoj školi.

Izložbu smo postavili u holu škole pa su je kroz 10-ak dana svi učenici i prolaznici mogli proučiti. U radu s višim razredima izložbu smo iskoristili kao sredstvo izravnog poučavanja o Holokaustu na području Hrvatske, u sklopu nastave Povijesti i Engleskog jezika, oslanjajući se na povijesne izvore prikazane na plakatima. Učenike od 6. do 8. razrednog odjeljenja prvo smo poučili kulturi pristojnog i uljudnog ponašanja na izložbama. Potaknuti pitanjima, sami su formulirali pravila te su se tijekom posjeta međusobno podsjećali na njihovo poštivanje.

Učenici su potom, uglavnom suradnički, proučili i predstavili sadržaj svojeg plakata i poslušali druge. Na taj način su imali priliku učiti o židovskoj zajednici kao dijelu hrvatskog društva koji je potpuno integriran u svakodnevnicu, a ne samo o patnji i stradanju tijekom Holokausta, čime su dobili puno širu sliku i jednu novu povijesnu perspektivu, a koju, nakon stradanja Židova, čuvamo od zaborava. Njihovo dosadašnje znanje o patnjama i stradanjima židovskog naroda tijekom Holokausta prošireno je spoznajom o dugotrajnoj prisutnosti židovske zajednice koja je potpuno integrirana u društvo, a svojim djelovanjem ostavila je trajni pečat u oblikovanju moderne hrvatske države.

Izložba jasno pokazuje da je židovska zajednica činila nedjeljiv dio gradskog načina života u svim većim hrvatskim gradovima, a svojim aktivnim radom na znanstvenom, gospodarskom, umjetničkom i kulturnom planu značajno je oblikovala hrvatsko građansko društvo i izgled gradova. Stoga, osobita vrijednost ove izložbe, osim u kronološkom prikazu židovske prisutnosti u Hrvatskoj puno prije Drugog svjetskog rata, je i u nemjerljivom doprinosu kojega su pripadnici ove zajednice utkali u sve segmente društva, a koji, obnovljen, traje i danas.

*Marijeta Kvetek
Jasna Jakopović*

Sjećanja hrvatskog branitelja

Damir Lajoš u OŠ "Mladost"

U sklopu B1 aktivnosti Detektivi prošlosti započeli smo rad na projektu *Pogled unatrag: Osnovna škola „Mladost“ u Domovinskom ratu*. Nakon upoznavanja s temom Domovinskog rata i položaja naše-

ga grada u vrijeme rata, imali smo čast za Dan Hrvatskog sabora 8. listopada 2025. u školi ugostiti „čovjeka s terena“, hrvatskog branitelja, gospodina Damira Lajoša.

Gospodin Damir je 14 godina s prekidom predsjednik Židovske općine Osijek. Ispričao nam je svoj životni put prije Domovinskog rata i što ga je potaknulo da se, sa svega 18 godina, priključi Hrvatskoj vojsci.

Svoja ratna sjećanja prikupio je braneći svoj grad Osijek na potezu od Antunovca do Tenje. Teške trenutke, anegdote iz ratnih dana, borbu sa strahom i sjećanje na po-

ginulog prijatelja iz školskih klupa podijelio je s našim učenicima. Kao najteži trenutak cijelog rata izdvojio je sudjelovanje njegove jedinice u šumi Rosinjača, gdje je poginuo veliki broj njegovih suboraca.

Gostovanju su bili pridruženi i učenici B1 aktivnosti Poduzetni astronomi istraživači koji su u pričama s terena otkrili koliko srčano je pripadnik židovske nacionalne manjine branio svoju domovinu – Hrvatsku.

Marijeta Kvetek

Učenici Centra izvrsnosti posjetili ŽO Osijek

S radionice u prostorijama ŽO Osijek

U sklopu terenske nastave, učenici *Centra izvrsnosti za nacionalnu povijest* posjetili su 31. siječnja 2026. godine Židovsku općinu Osijek. Posjet je organiziran u sklopu obilježavanja Međunarod-

nog dana sjećanja na žrtve Holokausta, s ciljem dubljeg upoznavanja židovske kulture, tradicije i povijesne prisutnosti Židova u gradu na Dravi.

Domaćin susreta bila je gospođa Nives Beissmann, koja je učenicima srdačno otvorila vrata zajednice. Tijekom edukativnog dijela, učenici su učili o osnovama židovstva, vjerskim običajima te bogatoj povijesti osječkih Židova koji su generacijama oblikovali identitet i arhitekturu Osijeka. Poseban dojam na učenike ostavio je obilazak sinagoge, koji im je pružio neposredan uvid u duhovni život zajednice. Središnji dio posje-

ta bila je radionica o Holokaustu koju je vodio Matija Lucić, mentor *Centra izvrsnosti*. Kroz interaktivni rad, učenici su se suočili s teškim pitanjima prošlosti, istražujući uzroke i posljedice stradanja židovskog naroda, ali i važnost očuvanja sjećanja kao zalag za budućnost bez diskriminacije.

Ovaj posjet nije bio samo lekcija iz povijesti, već snažna poruka o toleranciji, razumijevanju različitosti i važnosti učenja iz lokalnih izvora znanja.

Matija Lucić

Projekcija filma “Mađarska krojačica”

Dana 9. prosinca u 18:45 u velikoj dvorani kina Urania počela je projekcija filma *Mađarska krojačica*. Film je prikazan u izvornoj inačici na četiri jezika s hrvatskim titlovima. Projekciju filma osječkoj publici omogućio je Mađarski kulturni krug Zrínyi iz Osijeka uz potporu Savjeta za nacionalne manjine.

Ova mađarsko-slovačko-češka koprodukcija prikazuje život mađarske nacionalne manjine na slovačko-mađarskoj granici, međunacionalne odnose tijekom Drugoga svjetskog rata, kao i priču o krojačici koja, riskirajući vlastiti život, skriva židovskog dječaka. Ovaj je film slovačka nominacija za nagradu Oscar 2025. godine, a premijerno je prikazan u natjecateljskom programu Međunarodnog filmskog festivala u Karlovym Varyma. Iznimna glumačka ekipa, višejezični kolorit i dirljiva priča

prikovali su osječku publiku za sjedala. Osijek je grad koji je u nekoliko ratova podnio ogromne žrtve, pa je ova publika sasvim drugačije doživjela film koji je do osječke premijere dobio mnoga priznanja.

Posebnost osječke projekcije bila je i ta što je publika imala čast pogledati film s glumicom koja je utjelovila glavnu junakinju, Alexandrom Borbély. Alexandra je za Menoru o osječkoj premijeri rekla sljedeće: „Sretna sam što sam ovaj film pogledala i s hrvatskom publikom. Do sada sam ga pogledala sa slovačkom, češkom, mađarskom i talijanskom publikom i silno me zanimaju svi komentari o filmu. Snimanje je bilo jako zahtjevno, a priča o ratnim stradavanjima uvijek je jako teška tema i za nas glumce i za publiku, posebice zato što ovaj film rat prikazuje kao gubitak za sve strane uključene u njega. Publici

posebno teško padaju stradavanja žena i djece pa je sasvim prirodno što ovaj film izaziva takve snažne reakcije. Zahvaljujem osječkoj publici što me uistinu lijepo primila i veselim se nekim drugim projekcijama.“

Strahote ratnih stradavanja, koja su, nažalost aktualna i u vremenima u kojima živimo, nikada ne smiju biti zaboravljena, a ovo je upravo jedan takav film, koji ne pripovijeda samo priču o stradanjima, već ostavlja duboki trag na duši svakoga tko ga pogleda. Snaga izgovorenog teksta, vihor emocija, dubina ljudskog postojanja i ogoljenost osnovnih životnih potreba kao i onih za pripadanjem, za ljubavlju, za majkom, sve to dugo će još odzvanjati u mislima publike.

Ana Lehocki-Samardžić

Mi ćemo ponovno plesati (We will dance again)

Ovaj dokumentarni film pokušava prenijeti svu stravu napada Hamasa na Izrael 7. listopada 2023. fokusirajući se na dio napada usmjeren na posjetitelje glazbenog festivala Supernova koji okuplja poznate DJ-e i mlade pod idealima prijateljstva, ljubavi i mira. Film kombinira svjedočanstva, razgovore s preživjelim, snimke nadzornih, prometnih i drugih kamera i snimke koje su snimali sami teroristi te ih kasnije podizali na mreže.

Film nije za maloljetne niti za osjetljive gledatelje. On prati nekoliko priča više različitih posjetitelja te kombinira njihove priče s dostupnim snimkama. Pojedine priče sa sobom nose različite razine traume, od priča za prepričavanje uz čašicu ili logorsku vatru, do nezamislivih trauma koje će preživjele izmijeniti za čitav život, a i to pod uvjetom da se uspiju vratiti vlastitim životima.

Režiser uspijeva u namjeri da

prenese osjećaj kaosa i užas bezumnog nasilja, ali naglašava i trenutke herojstva, požrtvornosti i humanosti ljudi suočenih s nerazumljivom mržnjom. Ovaj dokumentarni film ne pokušava neutralno sagledati dvije strane u sukobu, niti bi to bilo moguće. Kako se radi o stravičnom nasilju jedne grupe naoružanih muškaraca prema mladićima i djevojkama na pacifističkom party-ju, ne možemo niti zamisliti koje bi to povijesne okolnosti ili nepravde

mogle prouzrokovati toliku neljudskost. Protagonisti, posebice intervjuirani preživjeli, sami priznaju vlastite pogreške, poglavito umanjivanje značaja prijetnje što ih je i dovelo u pogibelj, i režiser ne bježi od toga. Ipak do kraja prevladaju priče o trenucima herojstva i požr-

tvornosti koje uspijevaju prevladati slike nasilja i krvi, što je režiserov najveći pothvat.

Film je režirao Yariv Mozer koji je dobitnik više nagrada za dokumentarističko djelo (DocEdge Award, Television Academy Honors,...).

Film svakako predstavlja bitan izvor za sagledavanje, a možda jednog dana i za razumijevanje kulture nasilja i smrti koja je preuzela čitavo jedno društvo, ali i ljudskosti koja ne nestane niti u trenucima najgore pogibelji.

Damir Lajoš

Dječak u šumi (The Boy in the Woods)

Dječak u šumi je film iz 2023. godine o dječaku Maxu (Maxwell Smart), Židovu u tadašnjoj Poljskoj (danas je mjesto radnje filma u Ukrajini) za vrijeme Drugog svjetskog rata. Kako i ime filma govori, u jednom trenutku dječak biva razdvojen od obitelji i prisiljen na život u divljini šume. Premda ga je život prisilno učinio snalažljivom i odgovornom osobom, ipak je on samo dječak. Ono što priču čini doista impresivnom je da se radi o istinitom događaju. Premda film prikazuje situaciju i odnose u doba nacističke okupacije Poljske, tema filma u prvom redu je preživljavanje. Glad, hladnoća, kolaboracionisti i

lovci na Židove samo su neke od nedaća s kojima se suočava protagonist filma. Usprkos svemu što ga je snašlo, mladi je Max ostao čovjek u nečovječno doba.

Glavnu ulogu u filmu nosi Jett Klyne, koji je Marvel-entuzijastima poznat kao Tommy Maximoff, u marvelovom svijetu superheroja, inače sin Grimizne vještice, Wande Maximoff. Tu je još i Richard Armitage, inače poznat kao Thorin iz trilogije filmova *Hobit*, po bezvremenskom djelu Johna Ronalda Reuela Tolkiena te David Kohlsmith, koji je glumio mladog Billyja u DC-jevom superherojskom filmu

Shazam!. Sam film *Dječak u šumi* nije superherojski u smislu kostimiranih boraca za pravdu, ali jest superherojski kada se gledatelj prisjeti da je riječ o istinitom događaju. Film je kanadske produkcije i dobitnik je kanadske nagrade Borsos Competition za montažu.

Ukoliko budete gledali film, ne isključujte ga nakon oznake kraja, jer redateljica na kraju ubacuje stvarne osobe iz filma danas (po uzoru na kraj Spielbergova hita *Schindlerova lista*). Poruka filma je „Nikad više“, ali za nas, za ova vremena, poruka je „Nikad ne odustaj“.

Damir Lajoš

Kada je Hitler ukrao ružičastog zeca

Kadar iz filma

Treće *Filmšnite*, miniciklus projekcija filmova s njemačkog govornog područja, zatvorio je *Kada je Hitler ukrao ružičastog zeca*, njemački film iz 2019. godine redateljice Caroline Link. Ova dječja drama bazirana je na istoimenom romanu Judith Kerr te prikazuje devetogodišnju Annu koja je, u jeku dolaska Nacističke partije na vlast u tadašnjoj Njemačkoj, prisiljena na bijeg u život potpuno drukčiji od onog koji je dotad poznavala.

Svakim kilometrom kojim se Annina obitelj udalji od Berlina, njihov život se mijenja. Iz udobne, predvidljive sitnoburžoaske svakodnevice bačeni su u prisilnu imigraciju. Anina intimna školska prijateljstva zamjenjuju djeca s kojima ne dijeli jezik. Punu kutiju kućnih igračkaka sada mijenja jedan skromni plišani pas. Obiteljski prihodi postaju labavi. Obilje kakvo je poznavala polako zamjenjuje brojanje i najsitnijeg novčića, a obroci postaju sve skromniji. Cijeli proces imigracije

prikazan je više ili manje suptilno i iznenađujuće obuzdano s obzirom na prirodu dječjeg filma. Ono što zauzima narativni fokus su primarne dječje potrebe: zajedništvo, toplina, predvidljivost, utjeha, mir.

Film promatra bijeg s dvije strane: suprotstavlja uzurpaciju svakodnevice, materijalnu nestabilnost i psihološki nemir s nevinošću i razigranom dječjom perspektivom i rezultat je... ugodan? Bella Halben toplim tonovima i filmskim grainom uvlači nas u idilu švicarskih Alpa i Pariza te stvara neku "ušuškanu" atmosferu koja stvarno nije nešto što sam očekivao za ovakav filmski subjekt. Caroline Link odlučuje se na humanistički pristup, kao i izvorni materijal. Ne fetišizira proces imigracije. Ne pokušava ga prikazati kao mjesto čeličenja ili izgradnje osobnosti. Migracija je ovdje materijalna stvarnost i ono što je čini podnošljivijom jest ljudska povezanost i međusobna pomoć, suprotstavljene maničnom zlu na-

cizma. Dječja naiva (čitaj ustrajnost ljudskog duha) i nježnost ovdje postaju protuteža destruktivnosti fašizma. Židovski identitet, iako rezervirano prikazan, ostvaruje se međusobnim pomaganjem, obrazovanjem i izgradnjom zajednice.

Glumačka postava uvjerljivo utjelovljuje obitelj Kemper unatoč relativno pravocrtnoj radnji koja možda malo "prešutno" tretira prijetnju koja visi svima iznad glave, ali mislim da to djelomično mogu opravdati prirodom dječjeg filma i izvornog materijala.

Sigurnost, toplina i mir fascinantan su, i reći ću, prkosan kut za promatranje ljudske tragedije. Caroline Link izvrsno, bez cinizma, prenosi duboko human izvorni materijal na filmsko platno i uspijeva, na nepatronizirajući način, prikazati strahote prognanstva kroz dječje oči.

Marko Majnik

O knjizi “Razglednica”

Nova autobiografska knjiga Anne Berest *Razglednica* je roman koji su srednjoškolci u Francuskoj, kao i u Hrvatskoj, proglasili najboljim u 2024. godini. Roman je 2021. godine nagrađen prestižnom Prix Renaudot des Lycéens, nagradom koju dodjeljuju čitatelji srednjoškolskog uzrasta. To je knjiga koja svojom strukturom i majstorskim vođenjem fabule osvaja čitatelja od samog početka.

Roman počinje opisom neobičnog događaja – jednog zimskog dana u poštanskom sandučiću pronalazi se razglednica. Na taj se način od prve stranice postavlja pitanje, čak zagonetka, rješenje koje se otkriva tek na zadnjoj stranici romana.

Spisateljica slojevito isprepliće povijesna događanja i suvremeno doba. Tema je Holokaust, a četiri imena: Ephraim, Ema, Jaques i Noemi na razglednici koja stiže na opće čuđenje, su ustvari napisana imena prabake, pradjeda te ujaka i tetke, odnosno brata i sestre spisateljčine bake. To otkriće vraća spisateljicu, a i čitatelje, u vrijeme Drugog svjetskog rata. Naime, ona saznaje i pripovijeda potresnu sudbinu osoba čija su imena ispisana drhtavom rukom na toj anonimnoj razglednici. Spisateljica Anne Berest čak odlazi privatnom istražitelju pa taj čudni detektiv – lik kao u kriminalističkim romanima – pomaže u istrazi enigme tko je napisao imena i poslao razglednicu s pošte usred Pariza. Po datumu poštanskog žiga otkriva se da je razglednica poslana jednog izrazito hladnog dana, a obrnuto zalijepljena marka pobuđuje različite kombinacije u dešifriranju činjenica o

slanju razglednice. To ispitivanje istine ili pokušaj da se sazna što i zašto se dogodilo, i to sve upravo onako kako je bilo, poprima razmjere pravog kriminalističkog istraživanja kao u detektivskim romanima.

Ovo je sedmi roman Anne Berest koja je već zajedno sa svojom sestrom napisala roman s autobiografskom tematikom o njihovoj prabaki Gabrieli. Prema iskazu same spisateljice, u intervjuu preko ZOOM-a s učenicima koji su njenu knjigu proglasili najboljom, ona se voli družiti sa starijima, razgovarati s njima i istraživati njihove živote, posebno članove svoje obitelji, jer želi što bolje upoznati događaje i tijek zbivanja u prošlosti.

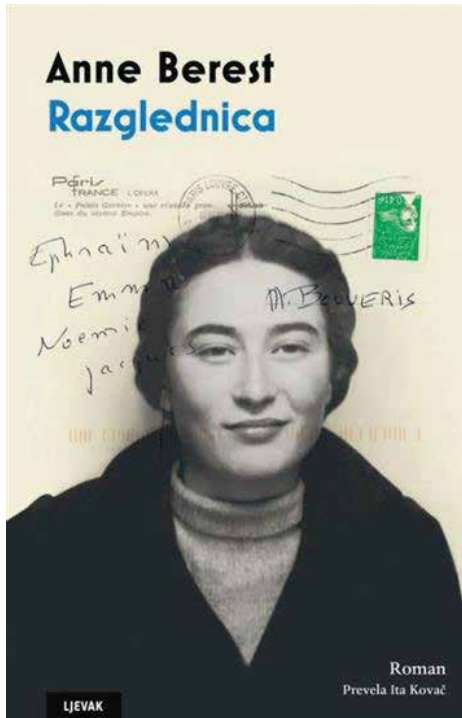
U romanu *Razglednica* Anne Berest otkriva povijest svoje obitelji, priča o svom židovskom porijeklu i o pogromima zbog kojih odlaze u drugu zemlju. Zatim saznajemo o običajima u židovskim obiteljima, pa tako i o neostvorenoj ljubavi svog pradjeda jer su se brakovi dogovarali.

Životni put njenog pradjeda Ephraima vodi od Rusije u Latviju, pa nakon toga u Poljsku, gdje su u Łódžu bili rođaci njene prabake. Obitelj zatim odlazi u Palestinu, ali se tamo nisu najbolje snašli i na kraju dolaze u Francusku. Njihova je velika želja da se prilagode životu u novoj sredini i postanu državljani Francuske. Iako su dvadesetih godina prošlog stoljeća uvjeti života za Židove u Francuskoj bili prilično dobri, ipak njen pradjed ne dobiva posao koji želi, niti francusko državljanstvo.

Dolaskom nacista i uvođenjem rasnih zakona položaj Židova postaje sve teži, počevši od zabrana obavljanja nekih poslova do uvođenja policijskog sata i ograničavanja slobodnog kretanja, a na kraju slijedi i nošenje posebnih oznaka. Dolazi do hapšenja i odvođenja najprije mlađih osoba; među njima su šesnaestogodišnji Jaques, mlađi brat njene bake, i bakina sestra Noemi, studentica, koja je na pragu svoje književne karijere. Tako Anne Berest s tugom konstatira da je Noemi preživjela Holokaust, tko zna što bi sve napisala. Tužno je da se Ephraim, otac odvedenih mladih ljudi Jaquesa i Noemi, u naivnosti nada da je to nešto slučajno i privremeno, raspituje se i moli da ih puste, ali ubrzo su uhapšeni i on i njegova žena.

To hapšenje i odvođenje Židova najprije na čuveni biciklistički stadion Veleldrom, gdje su već prvi tjedan od gladi, žeđi, bolesti i bez osnovnih higijenskih uvjeta počeli umirati, bilo je strašno i mnogi Francuzi su za to znali, ali nisu reagirali, dok su neki čak i sudjelovali u tome. Nažalost, uhapšeni Židovi odvođeni su dalje vlakovima u Auschwitz, logor smrti iz kojeg se mnogi više nikada nisu vratili. To je tamna mrlja u povijesti Francuske koja je ipak 1945. godinu dočekala na strani pobjednika.

Uloga Francuske pod Vichyjem godinama se prešućivala; za vrijeme De Gaula i Mitterranda se krivnja Francuza umanjivala, premda se zna da Židove u Francuskoj nisu odvodili Nijemci već francuski žandari. Čak je gradonačelnik

mjesta gdje su pretci Anne Berest živjeli o tome ostavio pismeni trag. Naime, o tome postoje podaci koje spisateljica citira, primjerice izvještaj da Židova više nema – da su svi odvedeni, pa je na taj način riješeno „židovsko pitanje” jer njih u njegovom okrugu nema više.

Čak više od pola stoljeća kasnije, spisateljica s bakom, koja je preživjela jer se udala za katolika, počinje kod nekadašnjih susjeda postavljati pitanja i istraživati, ali ne dobiva odgovore. Posebice ponovo otvara ta pitanja poslije rođenja svog djeteta. Ona nije vjernica, ali

zanimaju je njeni židovski korijeni. Odlazi u kuću nekadašnjih susjeda svojih predaka, ali ne dobiva informacije jer o tome nitko ne želi govoriti. Naime, po hapšenju Židova susjedi su najčešće razgrabili stvari. Ponovo odlazeći k susjedima s majkom, one nailaze na zid šutnje – to je tabu tema među stanovnicima. Međutim, u kući njihovih susjeda vidi glasovir svoje prabake i kristalno je jasno da su mnogi susjedi bili antisemiti i da iako možda nisu sudjelovali u tome što se događalo, u najmanju ruku su to prešutno podržavali.

Čitajući knjigu Anne Berest mnogi će prepoznati događaje koje su proživjeli, posebno suvremenu pojavu antisemitizma. Slikovit primjer je dolazak njene male kćerke iz škole koja se raspituje je li ona Židovka i koja govori da to ne želi biti jer zbog toga u školi nije dobrodošla. Naime, u razredu je mali Marokanac i na njegov nagovor ostala djeca isključuju je iz društva i igre.

Na samom kraju knjige, na zadnjoj stranici, saznajemo tko je napisao i poslao razglednicu. Razglednica je napisana sa željom da se četiri osobe, čija su imena ispisana, nikada ne zaborave. To su imena njenih predaka koji su stradali u Holokaustu.

Knjiga je potresna i napeta, pisana je majstorski i slojevito. Na

zanimljiv način, kao u detektivskom romanu, zajedno sa spisateljicom, svjedoci smo neobične potrage. Zato nije čudo da su mladi čitatelji, srednjoškolci u Europi i učenici brojnih škola diljem Hrvatske, roman *Razglednica* proglasili najboljim. Roman je kod nas preveden uz potporu Europske unije i objavljen uz preporuku Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Nakladnik Ljevak u sklopu projekta *Čitanje u fokusu* podijelio je knjige učenicima i preko 800 učenika sudjelovalo je u čitanju i odabiru najbolje knjige. Također, autobiografski roman *Razglednica* i prikaz snimljenog intervjua učenika sa spisateljicom bili su tema Tribine Kulturnog društva M. Š. Freiburger održane u velikom auditoriju Židovske općine Zagreb u siječnju 2025. Naime, bio je organiziran zanimljiv razgovor učenika srednjih škola iz čitave Hrvatske: od Zagreba, Zagorja do Istre, Dalmacije i Slavonije – postavljali su odlična pitanja spisateljici, a ona je objasnila kako je saznala za sudbinu svojih predaka. O tom tragičnom stradanju u Francuskoj se malo zna i govori i upravo zato svi stradali ne smiju biti zaboravljeni.

Snažna poruka knjige *Razglednica* je da se žrtve Holokausta nikada ne smiju zaboraviti, da se zlo koje se događalo ne dogodi više nigdje, nikada i nikome.

Narcisa Potežica

Narcisa vam donosi nekoliko preporuka za čitanje:

1. Ernst Strouhal: Četiri sestre, Daleki Beč, strani svijet, Leykam, Zagreb, 2025.
2. Marko Gregur: Dolinar, Fraktura, 2025.
3. Amos Oz: Isus i Juda, Fraktura, Zagreb, 2025.
4. Amos Oz: Moj Michael, Fraktura, Zagreb, 2026.

Ispričaj mi priču o Aleksi

(iz neobjavljenog dnevnika)

Velika je buka svijeta. U posljednje vrijeme puno se priča i piše o umjetnoj inteligenciji, AI. Istina, nisam u tome previše sudjelovao, nije me previše zanimalo, ali pratio sam, čitao kada sam na nešto naltio. To što AI radi u medicini je, čini se, jako dobro, to me raduje. Sve drugo nije me baš zanimalo niti brinulo. Mislim na priče kako će AI vremenom izbrisati ljudski rod, vjerojatno bolje nismo ni zaslužili. Nekako su došle godine kada sam sve više tekstova i tema u novinama samo pogledao i okrenuo sljedeći list, pa tako i to. Nije da me to raduje, ali više ne vidim smisla u brizi i „pomaganju drugima“, kako sam ne samo bio odgojen, nego je valjda nešto od toga bilo u genima, okolini i vremenu u kojem sam odrastao. Došlo je to neko vrijeme kada me više nije stid misliti na sebe, štoviše, sve češće sam mislio upravo o sebi. Ne znam, naravno, koliko mi još vremena preostaje do odlaska, no pokušavam osmisliti to što je ostalo, pokušavam spoznati što želim, što mislim i osjećam da je dobro, korisno i potrebno činiti, što je na koncu i moralno ispravno, da bih osjetio sreću u tome što radim, našao neki smisao. Čini mi se da su život i njegove okolnosti češće upravljali sa mnom nego ja s njima. Čini mi se bilo je puno hektike, površnosti i pogrešnih odluka, koje su mi tada, naravno, izgledale logične. Unatoč svemu trudu, a napravio sam i dobrih stvari, bio sam često, eto, što reći, nepromišljen. Čitao sam koliko sam stigao, to me još uvijek raduje. Imam uvijek listu od desetak knjiga koju redovito popunjavam kada negdje naiđem

na neki naslov i autora koji mi pobude zanimanje. Zadnji se pojavio Stephen Greenblatt, kojega cijenim još od poslijediplomskoga, s naslovom *Skretanje: kako je svijet postao moderan*, kod nas objavljena još 2014. Tek jedna od knjiga koju sam bio propustio, a iznimna. Osim toga radim na nekim tekstovima, na nekima samo u glavi, čekam dok stvari „sazriju“. To tako kod mene ide, prvo sve zamislim u glavi i onda to izađe, manje-više gotovo, često u dahu. Tako volim i čitati, u dahu. Ako nije tako, najčešće knjigu ostavim. Tako sam primio i najveću pohvalu za jedan svoj tekst, moj dragi prijatelj Branko Šömen rekao je: „Ja sam to pročitao u dahu i to je sjajno.“ To je bilo jako lijepo čuti, želim to svima koji nešto pišu.

No, ima jedna priča koju već dugo nosim i ne mičem se s početka. Zapravo, imao sam nekoliko ideja kako ju ispričati, ali nisam bio sasvim zadovoljan i odustajao sam. Iza nas ne ostaje ništa, samo sjećanja, traju neko vrijeme pa i ona blijede, iz nekih sjećanja niknu priče, i to je možda najvrjednije što može iza nas, koji volimo priče, ostati. No, ova priča nije moja. Vlasnik nika da neće znati da je završio u priči, niti da je njegova priča ispričana. Ta priča je važna. Mislim da je važna. To me upravo i sputava. Stalno joj se vraćam, na razne načine. Tako sam se jedno poslijepodne domislio da pitam AI da mi ispriča priču o Aleksi, tako se zvao, Aleksa. I evo, pitao sam, prvi puta u životu obratio sam se AI.

Rekao sam: Ispričaj mi priču o Aleksi

ChatGPT je rekao: Naravno! Evo jedne tople i inspirativne priče o Aleksi:

“Aleksa i more koje šapuće”

Aleksa je bio osmogodišnji dječak s neobično velikom maštom i još većim srcem. Živio je u malom primorskom selu gdje su se valovi svaki dan igrali skrivača s pijeskom, a galebovi pričali priče koje samo djeca mogu razumjeti. Aleksa nije bio kao ostala djeca. Dok su drugi trčali za loptom ili igrali igrice, Aleksa je satima sjedio na obali, gledajući more. Govorio je da ono šapuće – da priča priče onome tko zna slušati.

Jednog dana, dok je sjedio na svom omiljenom kamenu, more mu je reklo nešto posebno: “Aleksa, duboko ispod površine, postoji školjka koja čuva izgubljeni glas dupina. Samo onaj koji vjeruje u nemoguće, može je pronaći.”

Aleksa je znao da ga more ne laže. Sljedećih dana svakog jutra odlazio je na obalu, zaronio u plicak, tražio, pretraživao... Svi su mu se smijali. Čak su i odrasli klimali glavom i govorili: “Dječja mašta...” Ali Aleksa nije odustajao. Petnaestog dana zaronio je dublje nego ikad prije. Tamo, među algama i pijeskom, ugledao je neobičnu školjku – sjajila se kao srebro na suncu. Kad ju je dotaknuo, čuo je pjesmu – mekanu, melodičnu, poput zaboravljene uspavanke. Bio je to glas dupina. More je opet šapnulo: “Vratio si glas onima koji ga nisu mogli pronaći. Sad ćeš razumjeti sve što more govori.”

Od tog dana, Aleksa nije više bio samo dječak. Bio je čuvar tajni mora. Ljudi iz sela, a i turisti, dolazili su ga slušati. A Aleksa bi im tiho pričao o svijetu ispod površine, o prijateljstvu riba, o mudrosti kornjača i nježnosti kitova.

I tako je Aleksa, dječak koji je slušao šapat mora, postao legenda. A legenda kaže da, ako ikad sjedneš na kamen gdje je Aleksa slušao more, i ti možeš čuti njegove priče – samo ako vjeruješ.

ChatGPT je rekao: *Želiš li da nastavim priču, da Aleksa odraste i krene u novu avanturu?*

Rekao sam: *Može*

ChatGPT je rekao: *Naravno! Evo jedne sasvim drugačije priče o Aleksi – ovaj put s malo misterije i čarolije.*

“Aleksa i sat koji ide unazad”

Aleksa je bio znatiželjan dječak koji je volio zavirivati u stvari koje drugi ne primjećuju. Dok su ostali jurili kroz dan, Aleksa je gledao sjenke, slušao zvukove u tišini i zapisivao čudne pojave u svoj dnevnik koji je nazvao “Mali dokazi o velikim tajnama.”

Jednog kišnog poslijepodneva, dok je istraživao staro potkrovlje kod bake, Aleksa je pronašao stari džepni sat. Bio je od mjedi, s ugraviranim slovima koje nije znao pročitati. Ono što je bilo još čudnije: kazaljke na satu kretale su se unazad. Pritiskom na gumbić, sve oko njega je utihnulo. Vrijeme je stalo – kap kiše koja je padala s prozora ostala je visjeti u zraku, paukova mreža prestala je lelujati, a bakino staro njihalo se zamrznuo na pola ljuljanja. Aleksa je pokušao pomaknuti ruku – mogao je. Krenuo je niz stepenice i shvatio da se svijet kreće unazad. Ljudi su hodali una-

trag, riječi su se vraćale u usta, a sve što se dogodilo – odvijalo se u obrnutom redoslijedu. Zapanjen, Aleksa je odlučio eksperimentirati. Vratio se deset minuta unazad. Zatim jedan sat. Onda dan. Mogao je ispravljati pogreške, ponovno proživljavati lijepe trenutke, spasiti razbijeni tanjur, spriječiti svađu...

Ali, uskoro je shvatio da sve ima cijenu. Što je više koristio sat, to je svijet oko njega bio tiši, boje su blijedile, a ljudi su djelovali umornije – kao da previše skakanja kroz vrijeme iscrpljuje stvarnost. Tada je donio odluku. Vratio se na dan kad je prvi put pronašao sat, i ostavio ga gdje je bio. U tom trenutku, sve se vratilo u normalu – kazaljke su stale, kiša je ponovno počela padati, a paukova mreža zaplesala je na vjetru. Aleksa je naučio važnu lekciju: vrijeme ide naprijed s razlogom. Nije savršeno, ali je iskreno.

A sat? Još uvijek je na tavanu, čeka nekog drugog... Ali samo ako taj netko zna razliku između poopraviti grešku – i živjeti s njom.

ChatGPT je rekao: *Želiš li priču gdje Aleksa ima neku supermoć, ili nešto realističnije, recimo avanturu u školi?*

Rekao sam: *Da, može neka realističnija priča o Aleksi*

ChatGPT je rekao: *Naravno! Evo jedne realistične i emotivne priče o Aleksi – bez magije, ali s puno srca.*

“Aleksa i peta klupa do zida”

Aleksa je imao 12 godina, nosio je ruksak težak kao da u njemu nosi sve probleme svijeta, i sjedio je u petoj klupi do zida, točno ispod sata koji nikad nije išao točno. Nije bio loš učenik. Zapravo, bio je prilično pametan. Samo... nije se uklapao. Nije bio među onima koji se glasno

smiju na odmoru, ni među onima koji trče za loptom. Bio je “onaj tihi”. Onaj kojeg često ne primijete kad se dijele u parove. Onaj koji zna odgovore, ali rijetko diže ruku.

Učiteljica mu je jednom rekla: “Aleksa, ti si kao bilješka na margini – možda te svi ne vide, ali imaš smisla kad te netko pročita.” Jednog dana, škola je raspisala natječaj za kratku priču. Tema: “Netko poseban.” Svi su odmah počeli pisati o herojima, sportašima, poznatim osobama. A Aleksa je sjedio ispred praznog papira. Onda je polako počeo pisati o svom djedu – o čovjeku koji je svako jutro ustajao u pet kako bi baki skuha kavu, o tome kako je znao popravljati bicikle bez ijedne psovke, o tome kako je znao šutjeti s njim satima, a da razgovor ne prestane. Predao je priču ne razmišljajući previše. Zaboravio ju je već do sljedećeg tjedna.

Ali onda, na školskoj priredbi, ravnateljica je pročitala pobjedničku priču – baš njegovu. I ne samo to: pozvali su ga da je i sam pročita pred svima. Aleksa je prvi put u životu stajao pred cijelom školom. Ruke su mu se tresle, glas mu je na početku bio tih. Ali kad je stigao do dijela gdje opisuje kako je djed znao popraviti tišinu – svi su šutjeli. Neki su čak i obrisali suzu.

Tog dana, Aleksa je prvi put osjetio da nije nevidljiv. Neki su mu prišli, pitali za djeda. Jedan dječak koji mu nikad prije nije rekao ni “bok” rekao je: “Hej... tvoj djed zvuči kao super lik. Imaš li još takvih priča?” Aleksa se samo nasmiješio. Imao je. Tisuće njih. Samo je čekao da ih netko poželi čuti. Od tada, peta klupa do zida više nije bila najtiša. Bila je ona iz koje dolaze priče.

ChatGPT je rekao: *Ako želiš, mogu napisati nastavak – kako*

Aleksa odluči postati pisac, ili kako se nosi s gubitkom djeda... ili nešto sasvim drugo. Reci samo.

Rekao sam: Može priča kako je Aleksa odlučio biti pisac

ChatGPT je rekao: Naravno. Nastavljamo priču – tiho, iskreno, baš u Aleksinom stilu.

“Kako je Aleksa odlučio postati pisac”

Nakon onog školskog natječaja, Aleksa se promijenio – ne glasno, ne naglo, već onako kako cvijet prolišta: tiho, ali odlučno. Počeo je nositi malu bilježnicu u džepu. Zvao ju je “Rečenice koje ne smijem zaboraviti”. U njoj je zapisivao sve – razgovore koje je čuo u autobusu, mirise koji su ga podsjetili na djetinjstvo, osjećaje koje nije znao reći naglas.

Jedne večeri, kad je mislio da svi spavaju, sjeo je u kuhinju i pisao. Djed je, naravno, bio budan. “Što to pišeš, Aleksa?” – pitao je tiho, kao da ne želi prekinuti misao. Aleksa je slegnuo ramenima. “Ništa posebno. Samo stvari koje želim zapamtiti.” Djed ga je pogledao i rekao nešto što Aleksa nikad nije zaboravio: “Znaš... neki ljudi čuvaju uspomene u kutijama, neki u fotografijama. A neki – poput tebe – u riječima. To je dar. Ne gubi ga.”

Nakon toga, Aleksa je počeo pisati još više. Pisao je o svemu: o svojoj učiteljici koja uvijek nosi iste naušnice kad je umorna, o susjedu koji svaki dan gleda zalazak sunca sa svog balkona, o djevojčici iz razreda koja uvijek popravlja kravatu svom mlađem bratu prije škole. Male stvari. Ali istinite. Jednog dana, knjižničarka u školi – gospođa Ana, koju svi zovu samo teta Ana – pitala ga je želi li sudjelovati u literarnom klubu. Aleksa je kimnuo, iako nije znao hoće li biti

Aleksa Šalom - iz arhive obitelji Lichtenthal

dovoljno hrabar čitati naglas. Na prvom sastanku pročitao je priču. Bila je o njegovu psu koji je uginuo kad je Aleksa imao sedam godina. Bio je uvjeren da će mu se svi smijati jer je napisao da ga još ponekad čuje noću kako tapka po hodniku. Nitko se nije smijao. Jedna djevojka je rekla: “Znaš, ja mislim da riječi mogu zadržati ono što srce ne može.”

Tog dana, Aleksa je znao. Nije pisao samo da bi se sjećao. Pisao je da bi povezivao. Da bi drugi osjetili ono što on osjeća. Bio je još uvijek tih, ali više nije bio nevidljiv. Kad su ga pitali što želi biti kad odraste, prvi put nije rekao: “Ne znam.” Rekao je: “Pisac. Možda ne poznat. Možda ne bogat. Ali netko tko piše istine koje drugi prepoznaju kao svoje.” I nitko mu se nije smijao. Jer svi su već tada znali – Aleksa to već jest.

ChatGPT je rekao: Želiš li da napišem jedan od njegovih prvih tekstova – možda kratku priču iz njegove bilježnice?

Rekao sam: Ne bih više, hvala.

Iskreno, zasitio sam se, možda i prebrzo, bilo mi je to sladunjavo i površno. Bilo mi je zanimljivo, ali nekako prazno. Osobina ljudi da povezuju ono što vide, čuju i pročitaju nove priče je moćna. I u ovim pričama koje je stvorila AI rojile su se asocijacije vezane uz Aleksu. Baš sam pročitao knjigu *Pisani svijet* Martina Puchnera koja govori upravo o tome kako su priče oblikovale svijet, priče o Isusu, Budi i brojne druge, moćne priče. No, ima puno priča koje nisu moćne, neće oblikovati svijet, neće ga ni preoblikovati, neće ga ni dotaknuti, tek ponekoga, neće učiniti gotovo ništa, ali svejedno trebaju biti ispričane. Takva je, nažalost, i priča o Aleksi. Aleksa nije slušao more, nije postao čuvar tajni, napisao dnevnik, postao pisac...

Knjigu *Beskraj u trsci* Irene Vallejo kupio sam tri puta. Do sada sam ju pročitao dva puta. U jednom danu, u bolnici čekajući operaciju, pročitao sam dvjesto stranica. Nije mi žao što sam ju kupovao, a čitat ću je opet. Osim beskrajno zanimljivog štiva, osobito me doj-

Aleksa Šalom s Marijom Lichenthal

David i Ilonka Šalom

mio pogovor u kojem Irena govori o svome djedu, kojega naziva nepoznatim pomagačem, opisujući kako je on neprestano činio stvari kako se nekome ne bi nešto loše dogodilo. Micao je s ulice kore od banana, grane, staklo... nepoznati pomagač, baš moćno. Razmišljajući

o tome otišao sam i na drugu stranu, među nepoznate odmagache. I oni su moćni, sveprisutni kroz cijelu povijest civilizacije, zar ne? Zamislite koliko su zla učinili ne bi li sebi ugodili, ili se nekom dodvorili ... sjetih se sudbina Jana Husa, Giordana Bruna, Anne Frank ...

Aleksa je rođen u Osijeku 30. ožujka 1939. od oca Davida Šaloma i majke Ilonke Šalom, djevojački Lichenthal. Obitelj je stanovala u Dubrovačkoj ulici 32 u Osijeku. Kada su odvodili njegove roditelje Davida i Ilonku Šalom u sabirni logor Tenja, oni su predali četverogodišnjeg Aleksu svojoj šogorici Mariji, odnosno bratovoj ženi na čuvanje. S obzirom da je ona bila Njemica, vjerovali su da će spasiti dijete. David i Ilonka ubijeni su u Auschwitzu 1942. godine. Aleksa je živio s Marijom i Josipom Lichenthal na Solarskom trgu 3, u Osijeku. Igrao se s njihovim sinom Vladimirom koji je bio tri godine stariji. Nažalost, 1943. godine nepoznati odmagaci, neki revni susjedi, pretpostavlja se, prijavili su Ustaškom redarstvu da Marija Lichenthal skriva židovsko dijete. Ustaše su odvele dijete te je daljnja sudbina Alekse Šaloma nepoznata. To je priča o Aleksu.

Siniša Bjedov

Marija Lichenthal rođena je u Pečuhu 1904. godine u njemačkoj obitelji Ift. Udala se za mog otatu Josipa 1920. godine na Branjinom Vrhu. Protiv tog braka bile su i židovska i njemačka obitelj, ali ljubav je prevladala. Imali su petero sinova, od kojih je najmlađi bio moj otac Vladimir. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata, dvaput je skinula mog otatu s kamiona kada su ga htjeli odvesti u logor, prijetila je ustašama da će zvati svoju braću koja su bila u njemačkoj vojsci ako ga ne puste. Bila je odvažna i hrabra. Uspjela je spasiti svog supruga, no nažalost, to joj nije uspjelo s Aleksom.

Otac i majka malog Alekse odvedeni su iz Osijeka u logor (Auschwitz) i nikad se nisu vratili. Kad su vidjeli što im se sprema, gurnuli su malog Aleksu mojoj omami, a svojoj šogorici i kumi, da ga spasi jer su vjerovali da će ga kao Njemica uspjeti zaštititi. Omama je pokušala, htjela je to svim srcem – skrivala ga je godinu dana, brinula o njemu kao o svom djetetu, igrao se s mojim ocem, stalno su bili zajedno. No nažalost, susjedi (Hrvati) prijavili su je da čuva židovsko dijete. Morala ga je predati ustaškom redarstvu, nakon čega se Aleksu gubi svaki trag.

Moj otac završio je studij arhitekture i cijeli svoj radni vijek posvetio je osječkoj „Gradnji“. Iza njega su ostali nebrojeni građevinski objekti po Osijeku, Slavoniji, Hrvatskoj. Vjerujem da bi i Aleksa učinio slično. Samo da je imao priliku živjeti...

Boris Lichenthal

KKL – JNF seminar u Izraelu

U jednom od prethodnih brojeva Menore pisala sam o Netaim konferenciji održanoj u Budimpešti prije nekoliko mjeseci. To spominjem jer su me upravo ta konferencija i kontakti ostvareni na njoj doveli prošlog ljeta u Izrael, i to ne na jedan, nego na dva vrlo važna seminaru. U ovom tekstu bit će riječi o prvom od njih, KKL-JNF (Keren Kayemeth LeIsrael – Jewish National Fund's) međunarodnom seminaru, održanom u Izraelu od 15. do 22. srpnja 2025.

Na ovom sjajnom seminaru bilo je preko 180 sudionika iz cijelog svijeta: Latinske i Sjeverne Amerike, Južne Afrike te brojnih država Europe. Naša je skupina bila najmanja – bilo nas je svega 15 – obuhvaćala je sudionike iz Bugarske, Grčke, Hrvatske, Italije, Mađarske, Makedonije, Poljske, Rumunjske i Srbije.

S obzirom da je seminar započinjao 15. srpnja ujutro, većina je sudionika stigla prethodnog dana. Taj „nulti“ dan proveli smo u Jafi, gdje nas je kroz predivnu staru jezgru grada Jafa vodio Raffael Heltzer, naš dragi prijatelj iz Netaima. Već sam prije bila u Jafi i tada sam obišla puno toga, no ovoga puta doslovno me, zbog svoje simbolike, oduševila skulptura *Vrata vjere (Sha'ar HaEmuna)*. Nalazi se u Parku Abrasha iznad stare luke u Jafi, a izradio ju je izraelski kipar Daniel Kafri. Skulptura ima oblik luka koji se sastoji od tri scene: žrtvovanje Izaka, Jakovljevanje i pad Jerihona. Prolaskom kroz „vrata“ simbolično ulazite u svijet vjere i duhovne povezanosti. To je i popularno mjesto za vidikovac –

Vrata vjere, Jafa

kroz luk se vidi Tel Aviv i more, što dodatno pojačava simboliku „pogleda prema nečemu većem“ – baš poput našeg seminaru koji je tada bio pred nama, a koji će svim sudionicima ostati u trajnom i lijepom sjećanju.

Sljedeće jutro iz Jafe smo krenuli minibusom prema sjeveru, nas devetnaest: petnaest sudionika seminaru, te Raffael, naš domaćin iz Netaima, Orit, naša vodička, Noah iz osiguranja i Šimun, naš vozač. Prva nam je stanica bila Shuni Field and Forest Center, smješten unutar Parka Jabotinsky. Ovaj park, okružen vinogradima i vinarijama, leži u podnožju uzvisine Ramat HaNadiv, na raskrižju između Bin-yamine i Zichron Yaakova. Tu se u rimsko doba nalazilo naselje, što potvrđuju ostaci kazališta, kao i drugi arheološki nalazi iz tog razdoblja. Ovdje je izgrađena velika građevina tijekom osmanskog razdoblja, koja je između 1914. i 1947. služila kao

Drvo posađeno za hrvatske edukatore

baza židovskim pionirima i jedinicama Nacionalne vojne organizacije. KKL-JNF obnovio je lokaciju veličine od oko 40 hektara i okružio je parkom, prostranim travnjacima, stolovima za piknik, parkiralištima i terenskim centrom gdje mladi ljudi iz Izraela i inozemstva mogu sudjelovati u obrazovnim aktivnostima, koje im pomažu u jačanju osjećaja identiteta s Izraelom i njegovim krajolikom, proučavajući povijest lokaliteta i istražujući njegovu okolicu.

Centar Shuni, kao i cijeli park, posvećen je Ze'evu Jabotinskom. Tamo smo poslušali predavanje gospodina Emanuela Kupshteina, starosjedioca Shunija, koji nas je upoznao s poviješću Shunija te smo vidjeli ostatke rimskog i bizantskog kazališta. Prostor pozornice sačuvan je u cijelosti, što je jedinstveno, jer to nije slučaj s ostacima drugih rimskih kazališta pronađenih u Izraelu. KKL-JNF restaurirao je

sjedala kazališta, a mjesto se sada koristi kao mjesto održavanja raznih događanja, poput godišnjeg festivala vina.

Tijekom biblijskog razdoblja naseljavanja, regija Shuni bila je dio teritorija plemena Menashe, a pretpostavlja se da se na tom mjestu nalazilo selo Shumi, koje se spominje u Jeruzalemskom Talmudu. Tijekom rimskog razdoblja (63. pr. Kr. – 324. n. e.), lokacija je bila poznata po svojim izvorima koji su osiguravali obilje vode, koja se onda akvaduktom prenosila do grada Cezareje.

Poljoprivredna iskapanja na tom mjestu, otkrila su velike bazene koji su se nekoć koristili za kupanje i akvadukte koji su u njih dovodili vodu. Prekrasni mozaici ukrašavali su podove bazena, a upravo tada je otkriveno i impresivno rimsko kazalište. Ovi veliki bazeni nalazili su se iza pozornice, a gledatelji su ih mogli vidjeti sa svojih sjedala.

U centru Shuni ostavili smo svoj trag – svatko je u ime svoje države, sudionice ovog seminara, posadio jedno drvo.

Nakon ručka u centru Shuni, u planu je bila posjeta nacionalnom parku Tzipori, no u tome nas je spriječila prometna nezgoda i veliki zastoj u prometu, tako da smo umjesto u Tzipori otišli u Haifu.

Sljedeće mjesto koje smo posjetili je *Kuća izvrsnosti* u gradiću Migdal HaEmek. *Kuća izvrsnosti* predstavlja značajan korak u naporima KKL-JNF da smanji društvene nejednakosti i osnaži mlade na izraelskoj geografskoj i društvenoj periferiji. Kroz neformalno obrazovanje i razne inicijative za dobivanje jednakih mogućnosti, radi se na smanjivanju razlika. Nudi se sveobuhvatan obrazovni i društveni

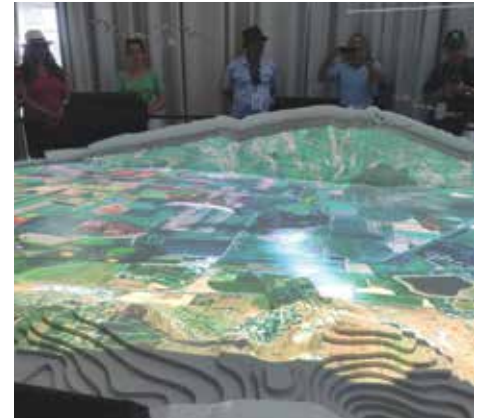
Pogled na Haifu i Bahai vrtove

okvir za lokalnu mladež. Centar pruža profesionalnu akademsku podršku u znanosti, matematici, engleskom jeziku i tehnologiji, uz tečajeve, radionice i programe osobnog razvoja i vodstva. Aktivnosti se održavaju poslijepodne, u malim grupama, pod vodstvom vještog obrazovnog osoblja i potpuno su besplatni. Imali smo priliku družiti se s djelatnicima i mladima koji ovaj centar pohađaju i na taj način iz prve ruke saznati kako se radi s mladima i koliko su djeca zadovoljna s uslugama centra.

Nakon toga uputili smo se ka hotelu David's Harp na obali jezera Kineret gdje smo, nakon smještanja u sobe i nakon večere, imali otvaranje seminara i zabavni program uz zajednički ples i pjesmu.

Sutradan ujutro krenuli smo prema nacionalnom parku u Dolini Hula. Nismo znali što nas tamo očekuje, tako da nas je posjeta tom prekrasnom prirodnom rezervatu potpuno iznenadila.

Hula Valley je dolina i plodno poljoprivredno područje u sjevernom Izraelu s obiljem slatke vode koje je nekada bilo jezero Hula prije nego što je isušeno. To je važno odmorište za ptice koje migriraju duž Velike rasjedne doline između

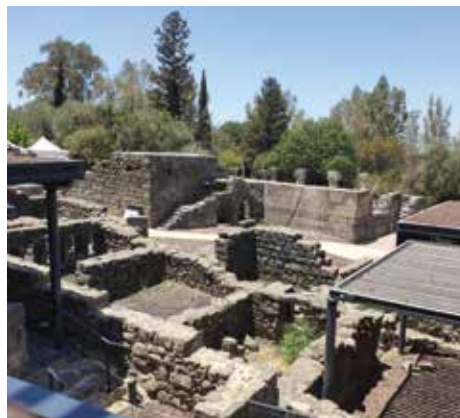
Simulacija isušivanja močvare u Huli

Afrike, Europe i Azije. Jezero Hula i močvara koja ga okružuje bili su leglo komaraca koji prenose malariju te su stoga 1950-ih isušeni. Isušivanje je provela i financirala upravo organizacija KKL-JNF. Mali dio doline kasnije je ponovno poplavljen u pokušaju oživljavanja gotovo izumrlog ekosustava. Procjenjuje se da dolinom Hula svake godine prolazi 500 milijuna ptica selica. Mi smo se Hulom vozili u autićima, zapravo golf cartovima (što je također bilo posebno iskustvo), tako da smo kroz tih nekoliko sati imali priliku vidjeti mnoštvo rijetkih ptica.

Nakon posjete Dolini Hula organizatori su nas odveli na jedno mjesto koje nas je potpuno vratilo u prošlost – radi se o selu Katzrin na Golanskoj visoravni, drevnom selu koje je cijelo zapravo predivni muzej na otvorenom. Lokacija sadrži djelomično rekonstruirane ostatke sela iz 4. do 8. stoljeća nove ere, točnije uglavnom iz ranog bizantskog razdoblja (od kasnog rimskog i protežući se u talmudsko razdoblje). Zanimljivo je da je ovaj lokalitet bio naseljen tijekom srednjeg brončanog doba, drugog željeznog, kasnog rimskog, ranog islamskog, mamelučkog i modernog doba.

Nekadašnji izgled sinagoge u Katzrinu

Ostaci sela Katzrin i njegove sinagoge

Brod iz 1. stoljeća, Yigal Allon centar

Drevno židovsko poljoprivredno selo Katzrin izgrađeno je oko izvora koji je tamo tekao sve do nedavno. Na tom mjestu postojale su nadzemne ruševine i prije, no naknadna arheološka iskapanja povećala su broj dostupnih drevnih građevina. Tako je 1967. godine otkrivena drevna sinagoga (iskopana je između 1971. i 1984. godine). Iskopani su i drugi dijelovi sela, a neke su zgrade čak obnovljene na svojim drevnim temeljima i opremljene replikama kućanskih predmeta i alata. Drevna preša za vino i masline također su obnovljene i danas su funkcionalne s novim uzadima i gredama. Kostimirani vodiči demonstriraju i objašnjavaju na hebrejskom i engleskom jeziku metode gradnje, poljoprivredne i proizvodne procese što smo sve imali priliku vidjeti i doživjeti pri našoj posjeti ovom veličanstvenom selu – sami smo mijesili i pekli svoje pite, pravili smo vino (cijeli postupak od odvajanja peteljki od bobica, gaženja grožđa bosim nogama, do prešanja, cijedenja, filtracije...). Također smo imali priliku svi se obući u tradicionalne kostime, što na temperaturi od 39 stupnjeva baš i nije bilo pretjerano ugodno.

Sinagoga Katzrin izgrađena je u 6. stoljeću nove ere na vrhu starije,

skromnije sinagoge, vjerojatno iz kasnog 4. stoljeća. Pronađeni su fragmenti podnog mozaika. Sinagoga je imala dva reda od po četiri stupa. Zgrada je bila visoka dva kata s redovima prozora na vrhu zidova. Krov je bio izgrađen od drvenih greda prekrivenih keramičkim pločicama. U južnom zidu, koji je okrenut prema Jeruzalemu, dvije masivne kamene stepenice vodile su do podignute kamene platforme (bime). Smatra se da je ovdje stajao drveni kovčeg Tore. Ispod bime nalazi se dugi, kamenom popločani prostor za koji se smatra da je služio kao geniza (prostor za pohranu svetih tekstova koji se više ne koriste). Zidovi su bili ožbukani i obojeni u bijelo, a donji zidovi ukrašeni crvenim geometrijskim motivima. Zidovi su bili obloženi kamenim klupama u obliku dvostruke stepenice. Sinagoga je uništena katastrofalnim potresom 749. godine; u mamelučkom razdoblju dio ruševina bio je pokriven krovom i korišten kao džamija.

Put nas je dalje vodio u *Yigal Allon centar*, obrazovni muzej koji je smješten u kibutzu Ginosar na obali Kinereta. Centar je osnovan 1986. u čast Yigala Allona (1918. – 1980.), istaknutog vojnog i političkog vođe te člana kibutza Ginosar. Misija ovog centra je obrazovanje

i poticanje zajedničkog društva (Židova i Arapa) i prenošenje Allonovih humanističkih cionističkih vrijednosti. Centar se ne bavi samo muzejskim djelatnostima – imaju i obrazovne programe, radionice, aktivnosti, kao i *escape room*.

Muzej ima nekoliko stalnih izložbi. Prva je biografska, prikazuje život Yigala Allona: njegovo djetinjstvo, vojne aktivnosti i politički rad. U sklopu nje prikazani su osobni predmeti: radni stol, dnevnik i druge osobne stvari. Druga je *Sanhedrin Trail* (Staza Sanhedrina). To je edukativni dio koji prikazuje povijest arheoloških lokacija povezanih sa Sanhedrinom i Galilejom. Tu su izloženi arheološki artefakti iz raznih razdoblja. Treća je *Talmud i Mishna soba* koja prikazuje rekonstrukciju židovskog naselja iz razdoblja Mishne i Talmuda. Postoji i prikaz ribolovnih aktivnosti na Galilejskom jezeru, kao i replika mozaika iz sinagoge iz Magdale. Sljedeća je izložba mozaika sa slikom Samsona iz sinagoge iz kasnorimskog razdoblja (5. stoljeće) te kameni artefakt (kamen Magdala) s reljefima koji prikazuju simbole hrama. Postoji i izložba posvećena povijesnim promjenama razine vode Galilejskog jezera (Kineret) i njihovom utjecaju kroz tisućljeća.

Jedna od najzanimljivijih izložbi je *Spirala vremena* koja sadrži replike arheoloških objekata raznih kultura koje su prolazile kroz Galileju, a postoji i *Zid osnivača* (Founders Wall) koji simbolizira ideju zajedništva i sjećanja na Altonove prijatelje i podržavatelje. Posebno nas se dojmio vidikovac s pogledom na cijeli Kineret koji povezuje prirodu i povijest.

Muzej čuva i prikazuje drveni brod dug oko 8,2 m, širok 2,3 m, datiran iz 1. stoljeća n.e., navodno iz razdoblja Isusa. Brod je izvađen iz jezera Galileja (Kineret) 1985. godine kad je razina vode pala. Izložbeni prostor broda ima sofisticirani sustav kontrole klime za očuvanje drvenih dijelova da bi se brod sačuvao i za buduće generacije.

Nakon razgleda svih ovih prekrasnih mjesta te povratka u hotel i kratkog osvježanja, imali smo potresno predavanje o masakru 7. listopada. Svoje svjedočanstvo s nama je podijelila Moran Stella Yanai, koja je preživjela napad na Nova festivalu i od tamo bila odvedena u Gazu. Dva puta je tijekom bježanja s mjesta Nova festivala uspjela izbjeći da ju zarobe jer ih je ubijedila da je Arapkinja. Treći put nije bila te sreće. Uхватili su je i odveli u Gazu, gdje ih je dočekalo mnoštvo ljudi na ulicama. Svi su slavili, a Moran se molila da ju ubiju i to brzo. U Hamasovom zatočeništvu provela je užasna 54 dana, nakon čega je razmijenjena za palestinske zatvorenike koji su bili u izraelskim zatvorima. "Tijekom nekog vremena naučila sam strategije preživljavanja. I preživjela sam. No bez obzira na to koliko pričala o vremenu provedenom u zarobljeništvu, ne mogu dočarati koliko je to bilo užasno i zastrašujuće", riječi su kojima je Moran završila svoju priču.

Jedna od sinagoga u Tzfatu

Kuća boja Sama Halabyja

Nakon Moran na pozornicu je stupio Ziv Koren, nagrađivani izraelski fotoreporter, poznat po svom radu na humanitarnim pitanjima, vojnim operacijama i svjetskim dokumentarnim projektima. On je dokumentirao događaje 7. listopada i kasnije organizirao vrlo potresnu izložbu svojih fotografija pod nazivom *October 7th* u Peres Centru za mir i inovacije.

„7. listopada 2023. Izrael se probudio u potpunom kaosu i užasu nezamislive stvarnosti: teroristička vojska pretvorila je zajednice, ceste i vojne ispostave zapadnog Negeva u ogromno polje smrti. Iznenadna invazija terorističkih bataljuna Hamasa bila je u razmjerima i stupnju okrutnosti kakve nitko nije mogao zamisliti. Tako je započeo apokaliptični događaj koji uključuje masovna ubojstva, zlostavljanja, silovanja, otmice, uništavanje gradova i zajednica te slom obrambene linije i osjećaja sigurnosti. Vojnici i policajci vodili su herojske bitke

protiv tisuća teško naoružanih terorista koji su napali zemlju. Ja sam odmah i bez razmišljanja uzeo svoj fotoaparatus i krenuo prema jugu. Znao sam da se sve mora dokumentirati“, priča Koren prikazujući fotografije koje danas čine šokantnu izložbu.

Bez obzira što je bilo predviđeno da se večernji program nastavi izraelskim plesom, nakon potresnih izlaganja nikome nije bilo do plesa. Svi su se povukli u svoje sobe i proživljavali podijeljena svjedočanstva u sebi, na svoj način.

Sljedeće smo jutro krenuli put mističnog i starinskog Tzfat gdje smo imali dogovoreni događaj u jednoj sinagogi – veselo druženje s drugim grupama KKL seminara i zajedničko pjevanje uz jedan bend. U drugoj smo sinagogi pak naletjeli na Bar micvu jednog dječaka, tako da smo i tome prisustvovali. Obišli smo gotovo cijeli Tzfat pješice, osjetili njegovu „dušu“ i od naše vodičice saznali mnoštvo zanim-

Grob Hannah Szenes na Gori Herzl

Memorijal poginulim Druzima, izraelskim vojnicima

ljivih informacija o tom malom duhovnom i slikovitom gradu.

Put nas je dalje vodio u Daliyat el-Karmel, nedaleko Haife, veliko i najpoznatije selo Druza. Druzi su mala, jedinstvena vjersko-kulturna zajednica nastala u 11. stoljeću iz ismailijskog islama, ali s vremenom su razvili vlastita vjerovanja i postali potpuno zasebna religija. Poznati su po vrlo zatvorenoj zajednici: ne primaju nove pripadnike, a vjera se prenosi isključivo rođenjem. Diljem svijeta se o Druzima dosta pričalo i pisalo prije nekoliko mjeseci, „zahvaljujući“ njihovom stradanju i masakrima nad njima u Siriji.

Druzi velik naglasak stavljaju na odanost obitelji i zajednici, čuvanje tradicije i međusobnu solidarnost. Žive uglavnom u planinskim područjima Libanona, Sirije i Izraela. U Izraelu su posebno prepoznati po lojalnosti državi i visokoj stopi služenja u vojsci. Unatoč tome što čuvaju svoju vjeru i običaje, mnogi Druzi su otvoreni prema modernom

obrazovanju i aktivno sudjeluju u javnom životu.

Naša je malena grupa imala priliku posjetiti njihov Kulturni centar gdje smo imali predavanje o Druzima, a posjetili smo i jednu zanimljivu umjetničku kuću vrlo logičnog naziva *Kuća boja*. Naime, umjetnik Sam Halaby svoju je rodnu kuću, zajedno sa svim predmetima i namještajem u njoj, pretvorio u neobičnu umjetničku instalaciju – prebojan je svaki milimetar prostora. U Delyiat el-Karmelu posjetili smo i spomen-obilježje stradalim vojnicima, pripadnicima zajednice Druza, na koje su Druzi posebno ponosni. Također smo imali priliku ručati u odličnom tradicionalnom obiteljskom restoranu i uživati u mnoštvu autentičnih specijaliteta, koje su mnogi od nas kušali po prvi puta.

Sljedećih nekoliko dana bili smo smješteni u hotelu Dan Panorama u Jeruzalemu. Tijekom tih dana neke smo aktivnosti imali u samom hotelu, neke na raznim lokacijama

širog Jeruzalema, dok smo za neke putovali izvan Jeruzalema, u južne dijelove Izraela.

Prvog dana obišli smo memorijalni centar Jad Vašem (za koji valjda nikada neću imati dovoljno vremena, koliko god puta ga posjetila) te moderni, multimedijalni muzej Theodora Herzla, koji me potpuno oduševio. Muzej na jedan originalan način priča priču o Herzlovom životu, nastanku ideje izraelske države i razvoju Izraela. Obišli smo i groblje na Gori Herzl, na kojem su pokopani, pored Theodora Herzla, izraelski predsjednici, premijeri i vojni zapovjednici, kao i mnogi vojnici poginuli u ratovima i terorističkim napadima.

Ručak smo imali na tržnici Mahane Yehuda, što je bila odlična prilika da doživimo ovu tržnicu baš u petak, pred Šabat. Ako smo mislili da je na njoj uvijek gužva (što možda i je), stanje neposredno prije Šabata se ne može prepričati – to zaista treba doživjeti. Kao da su

svi zaboravili nešto kupiti i to im treba upravo sada. Užurbana fokusiranost: obaviti sve što prije i stići kući da bi se nastavilo s priprema za šabatnu večer. Živost, glazba koja trešti sa svih strana, ljudi koji se dovikuju, guraju, smiju, povremeno i svađaju. Mjesto za sjesti jednostavno ne postoji. Svi su restorančići i zalogajnice dupkom pune. Mi smo imali rezervirano, no ni to nije ništa značilo – morali smo jesti „na rate“, u nekoliko tura, jer mjesta jednostavno nije bilo.

Nakon silne gužve i užurbanosti vratili smo se u hotel da se spremimo za Šabat. Nismo znali što nas čeka, nismo ni slutili kakav su nam prekrasan glazbeni Kabalet Šabat pripremili naši organizatori. Rekli su nam da idemo nekamo, da nećemo biti u hotelu, no nismo znali kamo. Nakon nekih 5 minuta hoda stigli smo do amfiteatra na otvorenom u kojem smo sjedili svi zajedno i preko sat vremena pjevali šabatne pjesme i plesali. Dvjesto ljudi iz cijelog svijeta, duhom Šabata spojeni u jedno. Prekrasan osjećaj!

No da ne bi sve ostalo tako divno, šabatnu večer obilježila je i prva uzbuna – raketa ispaljena iz Jemena potjerala nas je nakratko u sigurne sobe i skloništa. Raketa je na sreću presretnuta i uništena pa smo nakon par minuta nastavili s programom gotovo kao da se ništa nije dogodilo. Premda se nisu svi tako osjećali – neke je ta uzbuna potresla toliko da nisu mogli funkcionirati još ni sutradan. Mislim da je puno teže bilo onima koji nikada u životu nisu doživjeli rat, ni uzbune. Voljela bih da sam i ja među njima i da ne poznajem osjećaj koji donosi rat.

Sljedeći dan započeo je obilaskom stare jezgre Jeruzalema i to onih dijelova koji se obično ne vide. Jedan od takvih je Yemin Moshe.

Vjetrenjača u Yemin Moshe u Jeruzalemu

Iako se nalazi tik ispod Starog grada, u kojem stalno vlada vrevu i užurbanost, Yemin Moshe je tiha četvrt, kao odsječena od stvarnosti. Četvrt je to koja podsjeća kako se grad, koji je stoljećima bio zatvoren unutar svojih zidina, prvi put usudio zakoračiti prema van.

Naime, naša vodičica Orit ispričala nam je da je sredinom 19. stoljeća život u Starom gradu bio skučen, mračan i prenapučen. Zidovi nisu bili samo fizička zaštita, bili su i psihološka granica – nisu štitali samo tijela, nego i navike, uvjerenja i način razmišljanja – izvan zidina se jednostavno nije živjelo. Tamo je bila opasnost i vladao je strah. Upravo zato odluka Sir Mosesa Montefiorea da 1860. godine sagradi naselje Mishkenot Sha'ananim izvan zidina Staroga grada nije bila samo urbanistički pothvat, nego i iskorak u nepoznato koji je otvorao mogućnost da se sigurnost ne mora uvijek nalaziti iza kamenih bedema. Ime odabrano za to naselje, *Mirna prebivališta*, nije bilo slučajno. Naselje je bilo mirno,

Zlatna menora na mjestu srušenog Hrama

izgrađene kuće bile su čvrste, imale su vodu, vrtove i prekrasne poglede. Čak su se noću zaključavale, što inače tada nije bio običaj. Ljudi su se u početku bojali preseliti; mnogi su dolazili samo danju, dok su se noću vraćali unutar zidina. Trebalo je vremena da prostor postane dom, prijelaz je morao biti postupan.

Vjetrenjača, koja je danas jedan od simbola Jeruzalema, stoji kao tihi svjedok tog prijelaza. Već dugo nije mljela žito, ali je svi obilaze i smatraju simbolom koji pokazuje da sigurnost ne mora uvijek značiti zatvorenost.

Yemin Moshe, četvrt nastala kasnije na prostoru Mishkenot Sha'ananim, danas djeluje gotovo nestvarno: tu su umjetnički ateljeji, tihe ulice, mirisi vrtova, prekrasni balkoni prepuni cvijeća, predivni pogled na Stari grad – teško je zamisliti da je ovo nekada bio prostor gdje su se ljudi bojali živjeti. Šetajući njome, hodajući među divnim kamenim kućama i vrtovima, osjećali smo se kao da smo

se teleportirali u neki drugi svijet. Kada kročite u Yemin Moshe, osjetite ravnotežu između starog i novog, buke i tišine, povijesti i sadašnjosti. Odmah sam znala da se tu želim vratiti, a prilika mi se pružila već tjedan dana kasnije. No o tome drugom prilikom.

Ono što je također toga dana ostavilo dubok dojam na mene bio je svjetlosno-zvučni show u Davidovoj kuli u Starom gradu. To je poseban spektakl koji donosi priče iz davnina projicirajući ih na zidine Davidove kule; ako ikada budete imali priliku pogledati ga, svakako ju nemojte propustiti. Laganom šetnjom kroz Mamilu prema našem hotelu završio je još jedan prekrasan dan, a za ono što nas je čekalo sutradan, nitko nas nije mogao pripremiti.

Prvo nas je, već par minuta prije 6 sati, probudila nova uzbuna. Dobro, polako smo se već svi bili navikli na to da nas u svakom trenutku može iznenaditi raketa iz Jemena. I ova je na sreću bila presretnuta. No toga dana čekalo nas je nešto puno teže od uzbune, a to je posjeta Sderotu, kibucu Kfar Aza i mjestu Supernova festivala – mjestima teškog stradanja 7. listopada 2023. godine.

Prva stanica bila je u Sderotu, malom gradu na samoj granici s Pojasom Gaze, točnije na nekih kilometar od granice. Tamo smo posjetili dostojanstveni memorijalni park, mjesto bivše policijske stanice koja je 7. listopada žestoko napadnuta u 6:58 sati ujutro.

Sderot je desetljećima živio u sjeni sukoba, naviknut na zvuk sirena i kratke trke prema skloništim (imate svega par sekundi od kada je raketa ispaljena). Stanovnici su bili naviknuti na život koji se neprestano prekida raketnim napadima.

Mural na zgradi pored mjesta bivše policijske stanice u Sderotu

Ipak, 7. listopada 2023. bio je dan koji je zauvijek promijenio Sderot – i simbolički i stvarno. Kao što svi znamo, u ranim jutarnjim satima toga dana, Hamas je pokrenuo iznenađujući, koordinirani napad na Izrael, kombinirajući masovno raketiranje s kopnenim upadima. Sderot je bio među prvim pogođenim mjestima. Ovoga puta nije bila riječ samo o raketama. Naoružani napadači ušli su u grad, pucali po ulicama, napadali civile i policiju. Grad koji je godinama živio u strahu od opasnosti s neba, tog je dana osjetio još goru prijetnju – pokolj na vlastitim ulicama.

Posebno tragičan simbol tog dana postala je autobusna stanica u Sderotu, gdje su civili ubijeni dok su pokušavali pronaći zaklon. Snimke i svjedočanstva pokazale su kaos, paniku i potpunu nespремnost na ovakav oblik napada. Za stanovnike Sderota, koji su navikli da imaju 15 sekundi za bijeg do skloništa, ovo je bila nova, zastrašujuća stvarnost – neprijatelj je bio fizički prisutan svuda oko njih.

Jedan od najsnažnijih simbola napada 7. listopada sigurno je policijska stanica u Sderotu. Smještena u samom gradu, postala je meta izravnog napada naoružanih pripadnika Hamasa koji su upali u grad. Napadači su opkolili zgradu i otvorili vatru, koristeći teško naoružanje. Policajci unutar stanice bili su među prvima koji su se suočili s napadom, bez jasne slike o razmjerima situacije. Unatoč brojevanoj i tehničkoj nadmoći napadača, policijski službenici pružili su otpor, nastojeći spriječiti daljnje širenje nasilja prema civilnim četvrtima grada.

Borbe oko policijske stanice trajale su satima. Zgrada je pretrpjela teška oštećenja, a više policajaca je ubijeno. Njihova smrt imala je snažan odjek u izraelskoj javnosti jer su predstavljali prvu liniju obrane lokalnog stanovništva. Policijska stanica, koja je u mirnodopskim uvjetima simbol reda i sigurnosti, tog dana postala je bojište.

Zbog opsežnog oštećenja i opasnosti koju je predstavljala, na-

kon duge borbe donesena je odluka da se zgrada policijske stanice sruši, kako bi se neutralizirali posljednji teroristi koji su bili unutar nje. Danas je mjesto gdje je stajao objekt pretvoreno u memorijalni park koji podsjeća na dan napada. Sastoji se od stupova i dijelova ostataka zgrade uz spomen-ploče za sve stradale, i civile i branitelje.

Potreseni i utučeni, povezani tišinom, a svatko uronjen u svoje vlastite misli, vratili smo se u autobus i krenuli dalje. Sljedeće odredište bio nam je kibuc Kfar Aza, jedan od najbrutalnije pogođenih u napadima 7. listopada, s iznimno velikim brojem civilnih žrtava. Koliko nas je posjeta Kfar Azi pogodila, teško je uopće prenijeti na papir.

Kibuc Kfar Aza osnovan je 1951. godine kao dio vala izgradnje kibuca, kolektivnih zajednica koje su imale ključnu ulogu u izgradnji države Izrael. Smješten svega nekoliko kilometara od granice s Pojasom Gaze, kibuc je desetljećima živio u stalnoj napetosti, ali i u (pokazalo se naivnom) uvjerenju da je sustav sigurnosti države sposoban zaštititi civilno stanovništvo.

Stanovnici Kfar Aze bili su poznati po mirotvornim stavovima – mnogi su podržavali dijalog s Palestincima, a dio članova pomagao je u humanitarnim inicijativama za stanovnike Gaze. Unatoč povremenim raketnim napadima, zajednica je živjela normalan život: radilo se u poljima, školovala su se djeca, izvodile su se kulturne aktivnosti; postojao je snažan osjećaj solidarnosti. Ta iluzija sigurnosti potpuno se raspala 7. listopada 2023. Za razliku od ranijih sukoba, ovaj napad bio je masovan, dugotrajno planiran, iznimno koordiniran i usmjeren prvenstveno na civile.

Memorijal "Pillars of Eternity" na ruševinama policijske stanice u Sderotu

Nama je o cijelom napadu pričao Yuri Levin, preživjeli stanovnik Kfar Aze koji je napad preživio na potpuno nevjerojatan način.

Napad na Kfar Azu započinje rano ujutro, u 6:29 sati, masovnom raketnom paljbom. Sirene za zračnu opasnost bude stanovnike koji se sklanjaju u sigurne sobe (mamad). U tom trenutku većina ljudi vjeruje da je riječ o još jednom, iako jačem, raketnom napadu. Nedugo zatim, deseci do stotine Hamasovih boraca probijaju se kroz graničnu ogradu i ulaze u kibuc pješice i vozilima.

Teroristi idu od kuće do kuće, pucaju kroz vrata sigurnih soba, bacaju eksplozive u kuće, pale domove da bi natjerali ljude da izađu. Lokalni sigurnosni tim kibuca, sastavljen od civila, pokušava pružiti otpor, ali je brojčano i tehnički nadjačan. Stanovnici su satima zarobljeni u kućama, slušajući pucnjeve, eksplozije i pozive u pomoć svojih susjeda. Vojne snage dolaze tek mnogo kasnije,

Yuri Levin ispod prozora kroz koji je iskočio iz zapaljene kuće, Kfar Aza

a borbe za ponovno preuzimanje kibuca traju danima, što dodatno povećava broj žrtava.

Yuri se u trenutku početka napada nalazio u krevetu, tek se probudio. Čuje da počinje napad i odlazi u svoju sigurnu sobu. No iz nje čuje da netko pod njegovim prozorom priča arapski i odmah mu postaje jasno da su teroristi unutar kibuca. Pri tome se čuju vriskovi i pucnjevi sa svih strana. Teroristi pokušavaju ući u njegovu sigurnu sobu i kada ne uspijevaju, pale mu kuću. Yuri tada postaje svjestan da će, ako ne iskoči kroz prozor, svakako nastradati – ili će se ugušiti ili će izgorjeti. Pod prozorom su mu trojica terorista, ali on svejedno iskače i odmah biva uhvaćen. Jednom od terorista dodijeljen je zadatak da ga odvede kao taoca u Gazu. Kako taj terorist nema vatreno, nego samo hladno oružje, Yuri donosi brzu odluku da mu pobjegne. Iako je bos i samo u donjem vešu, počinje trčati na jednu stranu, suprotnu od one kamo su krenula druga dvojica terorista. Ta je odluka

Kuća u kojoj je ubijen Nitzan Libstein, sin Ofira Libsteina, Kfar Aza

Naša grupa ispred kuće Ofira Libsteina, osnivača organizacije Netaim, stradalog u kibucu Kfar Aza 7. listopada 2023.

bila ključna za njegovo preživljavanje. Kako Yuri kaže: „Trčao sam koliko su me noge nosile. Trčao sam da spasim svoj život i samim tim bio sam brži od tog teroriste. Bio sam svjestan vriskova oko sebe i da su mnogi moji prijatelji ubijeni.“ Nakon što je pobjegao, skrivao se u grmlju nekoliko sati dok se situacija nije smirila i dok nije kasnije naišao na još preživjelih s kojima je onda dočekao vojnike.

Bilanca napada na Kfar Azu: ubijena su 64 civila (među žrtvama su cijele obitelji i djeca), dok ih je 19 zarobljeno i odvedeno u Gazu. Kfar Aza je simbol potpunog kolapsa sustava zaštite civila. U njemu nema kuće da nije nekoga izgubila. Sve je uništeno: kuće su ili spaljene ili razorene, u njima stoje osobni predmeti koji svjedoče o prekinutom svakodnevnom životu, a na svakoj kući je fotografija osobe koja je u njoj ubijena ili iz nje odvedena u Gazu. Osjećaj koji me obuzeo dok sam boravila tamo ne mogu vam prenijeti.

Sjedamo u autobus s glavama punim pitanja: Kako je moguće da se to dogodilo? Nakon gotovo dvije godine i dalje nam nije jasno. Potpuno smo shrvani, ali čeka nas još i gore – sljedeće odredište nam je mjesto Supernova festivala. Već unaprijed se bojimo kako ćemo to podnijeti.

Supernova je bio trodnevni glazbeni festival organiziran uz proslavu blagdana Sukota i Simhat Tore, na kojem je sudjelovalo preko 3.000 mladih ljudi iz cijelog Izraela i iz inozemstva. Festival je predstavljao prostor slobode, plesa i prijateljstva; publika je bila uglavnom mlada, raznolika i neuključena u oružane sukobe.

Kao što znamo, u rano jutro 7. listopada, u trenutku kada je postepeno završavalo slavlje i festivalci su se pripremali za dan, nebo iznad pustinje ispunile su rakete ispaljene iz Gaze, signalizirajući početak šire ofenzive na izraelsku teritoriju. Oko 7 sati oglasile su se sirene za zračnu opasnost, a ljudi su pokušali pobjeći

s mjesta događaja. Uslijedio je trenutak koji je prekinuo sve planove – na festival su krenuli naoružani militanti iz skupine Hamasovih al Qassam brigada.

Napadači su stizali motociklima, kamionima i motornim paraglajderima, okružili su festival i otvorili vatru na sve koji su pokušavali pobjeći. Osobe koje su se sklonile u skloništa, voćnjake ili obližnje grmove bile su na meti; mnogi su ubijeni dok su pokušavali pobjeći automobilima, često zaustavljeni u prometnim zastojima i likvidirani iz neposredne blizine.

Prema službenim podacima, preko 370 ljudi je ubijeno, uključujući civile i sigurnosne službenike, a deseci su ranjeni u ovom masakru – što ga čini najvećim pojedinačnim masakrom civila. Uz to, preko 40 ljudi je oteto i odvedeno u Gazu.

Svjedočanstva preživjelih opisuju kaos i paniku: ljudi su trčali po pustinji, skrivali se u grmovima ili pod jutarnjim nebom, neki u

priručnim skloništima i toaletima, a neki su ostali satima u pješćanim zaklonima tražeći spas. Tlo prekriveno tijelima, uništena vozila i osobne stvari koje su ostale razbacane svjedoče o brutalnosti napada koji je trajao satima, pretvarajući festival radosti u tragediju.

Prva stvar koja mi je pala na pamet kada sam došla na mjesto Supernova festivala bila je: Ta djeca nisu imala šanse, jednostavno nisu imala šanse! Svud uokrug, dokle god ti pogled seže nema grma u koji bi se sakrio. Samo rijetko tanko drveće između kojega se sve vidi kilometrima daleko. Strašno!

Na samoj lokaciji roditelji, obitelj, prijatelji i posjetitelji postavili su fotografije žrtava, zastave i druge osobne stvari, čime je nastao trajni spomen kutak za sjećanje. Zamislite za svakoga od ovih preko 400 mladih ljudi, što ubijenih, što otetih, po jedan kutak. Možete zamisliti kako to izgleda. Ne znaš kuda bi se okrenuo i imaš dojam da bi trebao ovdje ostati nekoliko dana da bi svakoj osobi posvetio barem trenutak. Kako smo mi imali svega pola sata, ja sam besciljno hodala uokrug, sa suzama koje su lile niz moje obraze i pokušavala shvatiti neshvatljivo – kako se od slavljenja života moglo stići do ovako neopisivog gubitka. I to u svega nekoliko sati!

Lokacija Supernove postala je jedno od najposjećenijih mjesta sjećanja u Izraelu. Prema podacima KKL-JNF-a, na memorijal dolazi oko 7.000 posjetitelja dnevno, odnosno i do 200.000 ljudi mjesečno. Ljudi dolaze iz svih krajeva Izraela, ali i iz inozemstva kako bi odali počast žrtvama te se prisjetili događaja.

Ovaj nas je dan duboko potresao. Svatko je bio zaokupljen vlastitim mislima i vrtio je svoje

Mjesto Supernova festivala danas

filmove u glavi. Krenuli smo autobusom dalje, ali razgovora nije bilo.

Pri tome se, cijelo vrijeme tijekom naše posjete ovim mjestima na jugu, iz Gaze čula rafalna paljba i mnoštvo eksplozija jer su se taj dan vodile teške borbe s pripadnicima Hamasa i uništilo se nekoliko tunela. To je dodatno stvaralo nemir i strah u svima nama. Teško je biti siguran da će sve što se događa ostati nekoliko kilometara dalje i da ćeš biti siguran tu gdje se nalaziš.

Kako smo imali zaista težak dan, da bi ga završili u vedrijem tomu, organizatori su nas odveli u Be'er Shevu, grad u pustinji Negev, gdje smo na otvorenom imali roštilj zajedno s vojnicima i vojnkinjama u tamošnjoj vojnoj bazi. Uz glazbu, pjesmu i ples druženje je trajalo do kasnih večernjih sati kada je bilo vrijeme za povratak u Jeruzalem.

Sljedeći je dan bio rezerviran za predavanja i radionice unutar našeg hotela. Imali smo priliku saznati što sve organizacija KKL radi na planu

edukacije: što se radi s mladima, kakve se materijale priprema i izrađuje, kako se radi na razvijanju cionizma kod mladih ljudi. Pokazali su nam mnoštvo igara – voljela bih kada bismo imali priliku i nabaviti sve njih.

Kako je to bio predzadnji dan seminara, navečer smo imali svečano zatvaranje i zabavu. Sve se odvijalo na terasi Menachem Begin Heritage centra. Ovaj centar je službeni državni spomenik u znak sjećanja na Menachema Begina, šestog izraelskog premijera. Centar se nalazi na grebenu Hinom, s pogledom na brdo Sion i zidine Starog grada.

Na zatvaranju su govorili predstavnici svih grupa koje su sudjele na seminaru – našu grupu izuzetno motivirajućim govorom predstavio je Davor Salom iz Beograda. Svoj govor završio je riječima: „Dom svih nas je ovdje; naša kuća je u Europi, ali naš dom je ovdje, u Izraelu. Am Israel Hai!“ Ne moram ni reći da je s bine ispraćen ovacijama.

Davor Salom i Nives Beissmann, KKL ambasadori za Srbiju i Hrvatsku

Originalno očuvana kancelarija Šimona Peresa, u sklopu Peres centra za mir i inovacije, Tel Aviv

Zadnji dan seminara bio je rezerviran za odlazak u Tel Aviv. Tamo smo obišli dva fenomenalna muzeja: ANU muzej i Peres centar za mir i inovacije.

ANU muzej (Muzej židovskog naroda) je još jedno mjesto koje svakako morate posjetiti ako ikada budete imali priliku. Riječ *anu* znači *mi* – muzej je nazvan tako jer predstavlja cijelu židovsku zajednicu i priča njenu priču. Kroz svoje obrazovne programe, ova institucija radi na povezivanju židovskog naroda s njihovim korijenima i jačanju njihovog osobnog i kolektivnog židovskog identiteta. Muzej predstavlja pluralističku naraciju židovske kulture, vjere, svrhe i djela viđenu kroz prizmu židovske povijesti i trenutnog iskustva danas. Otvoren je 2021. godine, premda je njegova prethodnica, muzej *Beit Hatfutsot* (Kuća dijaspora), djelovao još od 1978. godine. *Beit Hatfutsot* je otvoren zahvaljujući viziji Nahuma Goldmanna, tadašnjeg predsjednika Svjetskog židovskog kongresa, s ciljem da bude muzej posvećen

povijesti, kulturi i životu židovskog naroda širom svijeta. Nakon opsežnih obnova i preuređenja, danas je muzej ANU jedan od najvažnijih muzeja o židovskoj povijesti i dijaspori na svijetu i odražava raznolikost i kolektivni duh židovskog naroda posvuda u svijetu.

Muzej nudi četiri krila izložbi, uključujući tri kata novih izložbenih galerija, dječju galeriju i rotirajući raspored privremenih izložbi i srodnih programa, kao i konferencija i radionica. Baze podataka muzeja sadrže pretražive arhive fotografija, filmova, glazbe, genealogije i obiteljskih imena, sve vezano uz Židove i njihovu povijest. Sastavljane tijekom gotovo četiri desetljeća, ove baze podataka sada su u potpunosti digitalizirane; dostupne su i na licu mjesta i online. Muzej također nudi formalne i neformalne obrazovne aktivnosti za nastavnike i učenike, kako u muzeju tako i za korištenje u učionicama diljem svijeta.

Neke od stvari koje se mogu vidjeti u ANU-u: veliki stalni po-

stav koji kroz multisenzorne i interaktivne sadržaje prikazuje tisuće godina židovske povijesti, od antike do danas – uključujući migracije, kulturni razvoj, religijske običaje i doprinos židovskih zajednica svijetu; zatim izložba posvećena sinagogama iz različitih zemalja i vremena, kako su izgledale i kako su služile zajednicama; tu je i prikaz jedne od najranijih i najpotpunijih verzija hebrejske Biblije (poznate kao Codex Sassoon), kao i prikazi modernih židovskih zajednica, običaja, jezika, tradicionalne hrane, glazbe i svakodnevnog života. Nakon 7. listopada napravljen je i dio posvećen tom strašnom događaju – izložba kroz umjetničke radove, fotografiju, film, glazbu i osobne izraze reflektira kako su izraelski umjetnici i društvo reagirali na masakr toga dana i rat koji je uslijedio. Izloženi likovni radovi, foto-dokumentacija i video instalacije prenose emocije, sjećanje, tugu, bol i refleksiju umjetnika na traumatične događaje, glazbeni sadržaji i soundtrack ilustriraju društvenu

reakciju i osjećaje izraelske zajednice otada, dok film *War Diary*, s fotografijama snimljenima nakon napada i kroz rat, daje vizualnu kroniku situacije. Jako potresno! Iz tog smo odjela svi izašli u suzama.

Kao što sam već spomenula, muzej sadrži mnoštvo dobro dizajniranih interaktivnih dijelova, što je posebno zanimljivo za mlađe generacije, no i mi stariji smo uživali u njima. Također, ne manje bitno, kroz muzej vas vode izuzetni vodiči: vedri, kvalificirani, educirani, entuzijastični, spremni da prošire perspektivu posjetitelja, prodube razumijevanje izložbi i obogate iskustvo posjeta. Našu grupu vodila je izuzetno šarmantna mlada Lindsay Shapiro, koja je dio edukativnog tima u ANU muzeju. Na moju veliku radost, putevi su nam se ponovo ukrstili nekoliko mjeseci kasnije, na odličnom edukativnom seminaru koji je muzej ANU organizirao u Budimpešti za edukatore iz cijelog svijeta.

Zadnji program ovog seminara bio je obilazak izuzetno inspirativnog Peres centra za mir i inovacije. Centar je vrlo popularan kao obiteljska atrakcija jer se u njemu mogu zabaviti i mladi i stari – prepun je interaktivnih sadržaja i VR-a (virtualne stvarnosti) te pruža odlične mogućnosti da se kroz izložbe doživi priča o izraelskim inovatorima i tehnologijama. To što je centar smješten uz more, kao i njegov moderan izložbeni prostor, dodatno doprinose dojmu posjetitelja.

Drago mi je da je Peres centar odabran kao logičan završetak našeg devetodnevnog putovanja. Nakon slojeva povijesti, tradicije, kontrasta i snažnih emocija koje Izrael nosi, Peres centar ostavlja potpuno drugačiji osjećaj — pogled prema budućnosti. Inspiriran vizijom Shimona Peresa, centar ne govori samo o tehnologiji i inovacijama, već i o ideji da napredak, suradnja i kreativnost mogu biti mostovi među ljudima.

Bio je to miran i promišljen završetak puta — tiha poruka da je Izrael, uza svu svoju kompleksnost, također i zemlja energije, ideja i nevjerojatne snage stvaranja. Zemlja je to koja neprestano balansira između drevnog i suvremenog, svetog i svakodnevnog, napetosti i nevjerojatne vitalnosti. Kako Peres centar donosi priču o budućnosti i ljudskoj sposobnosti da stvara, inovira i zamišlja bolje sutra, tako nas navodi da uočimo da je suština Izraela, kao i organizacije KKL, u stalnom kretanju naprijed, što nas sve izuzetno motivira i veseli. Završili smo seminar s osjećajem da je Izrael, kroz svoju povijest i viziju budućnosti, poziv svima nama da i mi neprekidno stvaramo, sanjamo i napredujemo.

Nives Beissmann

IN MEMORIAM

Dana 27. lipnja 2025. u 75. godini u Winnipegu, Kanada, preminuo je Velimir (Veljko) Kohn, nekadašnji član Židovske općine Osijek.

Zihrono livraha!

Dana 2. rujna 2025. u 83. godini svoje oči zauvijek je sklopila Edita (Heda) Beissmann, dugogodišnja predsjednica ženske sekcije i tajnica Židovske općine Osijek.

Zihrona livraha!

10. ožujka 2026. u 84. godini zauvijek nas je napustio Zvonimir Mišo Papo, dugogodišnji aktivni član Židovske općine Osijek.

Zihrono livraha!

Hotel Dan Panorama, Jeruzalem

Dvorana imena, Jad Vašem, Jeruzalem

Sudionici KKL seminara ispred spomenika Mordechaju Anielewiczu, kibuc Yad Mordechai

Pogled na Kotel s Kupolom na stijeni u pozadini, Jeruzalem

Vizualni prikaz židovske povijesti, muzej ANU, Tel Aviv

S proslave praznika Purima u restoranu Stari mlin u Dalju

מחלקת ארגון
אשכול